

วิเคราะห์ลักษณะการแต่ง

การวิเคราะห์ลักษณะการแต่งในที่นี้ได้แก่ การวิเคราะห์และพิจารณา รูปแบบ หรือ ลักษณะคำประพันธ์ ของเรื่อง สุบินคำกาพย์ ตลอดจนพิจารณา กลวิธีการดำเนิน เรื่อง อันได้แก่ การเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง การปิดเรื่อง ตลอดจนการใช้คำ ส่วนนวนโวหาร และการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบแบบต่าง ๆ

ในคําาน รูปแบบ เนื่องจาก สุบินคำกาพย์ แต่งเป็น กลอนสวด ซึ่งประกอบด้วย คำประพันธ์ประเภทกาพย์ล้วน ๆ คือ กาพย์ฉันทน์ ๑๖ กาพย์ยานี ๑๑ และกาพย์ สุรางคนางค์ ๒๔ ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์เกี่ยวกับลักษณะการเลือกใช้กาพย์ของผู้แต่งโดย พิจารณาในประเด็นที่สัมพันธ์กับการสวดและเนื้อหาที่บรรยาย

ในคําานการดำเนินเรื่อง เนื่องจาก สุบินคำกาพย์ มีลักษณะการดำเนินเรื่อง เหมือนวรรณคดีไทยโบราณทั่วไป เช่น นำด้วยบทไหว้ครู เปิดเรื่องด้วยการสรรเสริญ พระมหากษัตริย์และชมความรุ่งเรืองของบ้านเมือง จากนั้นเข้าสู่ตัวเรื่องและดำเนิน เรื่องอย่างไม่ซับซ้อนนักจนกระทั่งจบ ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- ก. บทไหว้ครู
- ข. การเปิดเรื่อง
- ค. การดำเนินเรื่อง
- ง. การปิดเรื่อง

ในคําานการใช้คำส่วนนวนโวหาร และการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบแบบต่าง ๆ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไปตามลักษณะที่ปรากฏในวรรณกรรมเพราะเรื่องของการใช้คำ ส่วนนวนโวหาร และการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบนั้น กวีแต่ละคนย่อมมีกลวิธีเฉพาะตัว และมีความสามารถแตกต่างกันไป

อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมเรื่อง สุบินคำกาพย์ นี้ เป็นวรรณ กรรมร้อยกรองที่มีคุณสมบัติทางลักษณะการแต่งครบถ้วนโดยจะเห็นได้จากการวิเคราะห์ โดยละเอียดดังนี้

๑. รูปแบบ

หนังสือ สุนิคำกาพย์ นี้ เป็นหนังสือประเภท กลอนสวด ซึ่งหนังสือสารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานได้อธิบายความหมายไว้ว่า

กลอนสวด คือกลอนอ่านเป็นทำนองสวด .แต่งเป็นกาพย์ยานี ๑๑ ฉบับ ๑๖ และสุรางคนางค์ ๒๔ กาพย์เหล่านี้เป็นลำนำสำหรับสวดมาแต่โบราณ จึงเรียกกันว่า ลำนำ ๑๑ ลำนำ ๑๖ และลำนำ ๒๔ ข้อความที่แต่งมักเป็นเรื่องในศาสนา มีชาตกและธรรมคติ เป็นต้น*

คำอธิบายนี้ตรงกับลักษณะคำประพันธ์ที่ปรากฏในเรื่อง สุนิคำกาพย์ กล่าวคือในเรื่องนี้ผู้แต่งใช้คำประพันธ์ทั้งสามชนิดคือ กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบับ ๑๖ และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๔ โดยแต่งสลับกันไปตลอดเรื่องตามความเหมาะสม กาพย์ที่ผู้แต่งใช้มากที่สุดคือกาพย์สุรางคนางค์ ๒๔ ซึ่งมีจำนวนถึง ๓๔๕ บท รองลงมาคือกาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๓๕๐ บท และกาพย์ฉบับ ๑๖ จำนวน ๒๓๑ บท สังเกตได้ว่าผู้แต่งจะใช้กาพย์ชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นช่วงยาวไม่ต่ำกว่าสิบบท ยกเว้นบทไหว้ครูซึ่งเป็นกาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๘ บท และการเลือกใช้กาพย์แต่ละชนิดก็ดูจะเป็นไปอย่างมีจุดหมาย จากการศึกษาโดยละเอียดผู้วิจัยคิดว่าลักษณะการเลือกใช้กาพย์ของผู้แต่งนั้น น่าจะเป็นไปโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ดังนี้

- ก. การสวด
- ข. ความเหมาะสมกับลักษณะของเนื้อหา
- ก. การสวด

การสวด ในที่นี้คือการอ่านกลอนสวด มีสามทำนองคือ ทำนองยานี ๑๑ ทำนองฉบับ ๑๖ และทำนองสุรางคนางค์ ๒๔ ซึ่งหากพิจารณาในประเด็นที่เกี่ยวกับทำนองที่ใช้สวดก็จะเห็นว่า ทำนองสุรางคนางค์ตามที่สุรชัย เจริญประดับ ได้กล่าวถึงนั้น

* เสรีรักษ์โกเศศ, "กลอนสวด," สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน

ก็จะน่าฟังมากที่สุดเพราะ "มีความซ้ำเร็วปานกลางและมีเสียงเอื้อนในตอนท้าย"^๑ ซึ่งลักษณะนี้น่าจะทำให้เกิดความเพลิดเพลินทั้งแก่ผู้สวดและผู้ฟังได้มากกว่าทำนองสวดยานี ซึ่งอาจจะฟังง่ายเกินไปและจังหวะค่อนข้างเร็ว ซึ่งถ้าหากสวดอย่างไม่ตั้งใจจะฟังดู กระแทกกระทั้นหรือรวนไม่รู้เรื่อง ซากความไพเราะไปมาก^๒ หรือทำนองฉบับนี้ซึ่ง เหมาะกับบทบรรยายที่ควรจะสวดให้ช้า คล้ายการขับร้องในละครซึ่งอาจจะฟังยืดยาดเกินไป สำหรับผู้ฟังที่ไม่ชอบลีลาของเพลงไทยเดิม หรืออาจจะยากเกินไปสำหรับเด็กที่หัดสวดใหม่ ๆ ที่จะหกลเสียงให้ไพเราะน่าฟังได้ และเมื่อพิจารณาค่าประพันธ์ที่ใช้ในสุมินค่ากาพย์ ปรากฏว่าผู้แต่งใช้กาพย์สุรางคนางค์มากกว่ากาพย์อีกสองชนิด จึงน่าตั้งข้อสังเกตว่า การที่ผู้แต่งใช้กาพย์สุรางคนางค์มากที่สุด อาจเพราะเหตุผลเรื่องทำนองสวดดังที่กล่าวแล้วนี้ก็ว่าได้

อย่างไรก็ตามถึงแม้ผู้แต่งจะใช้กาพย์สุรางคนางค์มากที่สุด แต่ก็มีข้อยกเว้นสังเกตคือ เมื่อพิจารณาจำนวนบทที่รวมแล้วของกาพย์แต่ละชนิดจะเห็นว่าไม่แตกต่างกันมากนัก (กาพย์สุรางคนางค์ ๒๔ จำนวน ๓๘๙ บท กาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๓๖๐ บท และกาพย์ฉันทนา ๑๖ จำนวน ๒๓๑ บท) ทั้งนี้เพราะตลอดเรื่องผู้แต่งใช้กาพย์ชนิดใดชนิดหนึ่งจะใช้เป็นช่วงยาวไม่ต่ำกว่าสิบบท ยกเว้นบทไหว้ครูซึ่งเป็นกาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๙ บท ซึ่งที่ผู้วิจัยจะได้อธิบายให้เห็นแต่ละช่วงอย่างชัดเจนดังนี้

- ช่วงที่ ๑ กาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๙ บท
- ช่วงที่ ๒ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๔ จำนวน ๒๙ บท
- ช่วงที่ ๓ กาพย์ฉันทนา ๑๖ จำนวน ๓๔ บท
- ช่วงที่ ๔ กาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๓๗ บท
- ช่วงที่ ๕ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๔ จำนวน ๔๖ บท
- ช่วงที่ ๖ กาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๔๑ บท

^๑ สัมภาษณ์ สุรชัย เจริญประดับ, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๔.

^๒ ผู้วิจัยเคยได้ฟังการสวดของนักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ ที่ไปสวดที่ศาลาราย วัดพระศรีรัตนศาสดาราม.

ช่วงที่ ๓	ภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘	จำนวน ๒๘	บท
ช่วงที่ ๔	ภาพย์ยานี ๑๑	จำนวน ๓๕	บท
ช่วงที่ ๕	ภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘	จำนวน ๖๓	บท
ช่วงที่ ๑๐	ภาพย์ยานี ๑๑	จำนวน ๔๕	บท
ช่วงที่ ๑๑	ภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘	จำนวน ๖๕	บท
ช่วงที่ ๑๒	ภาพย์ณมิ่ง ๑๖	จำนวน ๖๕	บท
ช่วงที่ ๑๓	ภาพย์ยานี ๑๑	จำนวน ๔๓	บท
ช่วงที่ ๑๔	ภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘	จำนวน ๔๕	บท
ช่วงที่ ๑๕	ภาพย์ยานี ๑๑	จำนวน ๔๒	บท
ช่วงที่ ๑๖	ภาพย์ณมิ่ง ๑๖	จำนวน ๕๖	บท
ช่วงที่ ๑๗	ภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘	จำนวน ๓๐	บท
ช่วงที่ ๑๘	ภาพย์ณมิ่ง ๑๖	จำนวน ๓๕	บท
ช่วงที่ ๑๙	ภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘	จำนวน ๓๕	บท
ช่วงที่ ๒๐	ภาพย์ยานี ๑๑	จำนวน ๓๕	บท
ช่วงที่ ๒๑	ภาพย์สุรางคนางค์ ๒๘	จำนวน ๑๖	บท
ช่วงที่ ๒๒	ภาพย์ณมิ่ง ๑๖	จำนวน ๓๘	บท
ช่วงที่ ๒๓	ภาพย์ยานี ๑๑	จำนวน ๑๑	บท

จากตัวเลขที่ปรากฏในแต่ละช่วง อาจสันนิษฐานได้ว่ากาพย์ที่ผู้แต่งใช้กาพย์ชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นช่วงยาวไม่ต่ำกว่าสิบบทเช่นนั้น ก็เพื่อให้ผู้สวดและผู้ฟังเพลินอยู่กับทำนองของกาพย์ชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นเวลานานพอสมควร และหากพิจารณาในค่านผู้สวดซึ่งเป็นผู้หัดใหม่ (ตามประวัติเรื่อง สุบิน ระบุว่าหนังสือให้นักเรียนหรือเณรหัดสวด) ก็นับว่าเหมาะสมที่ผู้แต่งจะใช้กาพย์ชนิดใดชนิดหนึ่งในช่วงเดียวกันหลาย ๆ บท เพราะเท่ากับช่วยฝึกให้ผู้สวดมีความแม่นยำ จัดเจน ในทำนองสวดแต่ละทำนองด้วย นอกจากนี้ในค่านผู้ฟังหากเป็นครูก็สามารถทดสอบความแม่นยำของศิษย์ได้เพราะมีช่วงให้ฟังนานหรือถ้าเป็นผู้ฟังทั่ว ๆ ไป ก็ไม่เปลี่ยนอารมณ์เร็วจนเกินไปนัก ถ้าเป็นผู้ฟังที่เป็นนักเรียนด้วยกัน ก็สามารถจับทำนองได้แม่นยำขึ้น นอกจากนั้นสังเกตได้ว่าผู้แต่งมิได้ทิ้งทำนองใดทำนองหนึ่งให้ขาดหายไปเลย กล่าวคือแต่ละทำนองจะสลับกันอย่างสม่ำเสมอ

ในเรื่องที่เกี่ยวกับกลอนสวดนี้ สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
กล่าวไว้ว่า

การสวดนั้นเกิดขึ้นเมื่อวันเอาเรื่องชาตก ขรรษคติ และนิทาน มาแต่งเป็น
กลอนสวด ศาสตริกชนโคฟังเสียงสวดที่ไพเราะรื่นหู ก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธา
กลอนสวดจึงเจริญแพร่หลาย จนแม้ในวัดตามท้องถิ่นที่เจริญแล้ว ย่อมจะมีกลอน
สวด สำหรับสวดกันในวันนักขัตฤกษ์ไม่ว่า

นอกจากนั้น สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ยังทรงเล่าไว้ในพระนิพนธ์
คำนำหนังสือกายสิทธิ์บรรพ ชึ่งพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ว่า

เวลาอุบาสกอุบาสิกาไปประชุมกันอยู่ในวัด ระหว่างเวลาสวดมนต์ฟังเทศน์
มักให้อ่านหนังสือเป็นเรื่องในศาสนา มีชาตกต่าง ๆ เป็นต้นมาอ่านสู่กันฟัง
ประเพณีอันนี้ยังมีอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราชจนทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้จึงมีหนังสือ
ชาตกแต่งเป็นกลอนสวดมาแต่โบราณมากกว่ามาก คือแต่งสำหรับสวดในวัด
เวลางานนักขัตฤกษ์^๒

ในหนังสือ พระราชพิธีสิบสองเดือน กล่าวถึง การสวดโอ้อำนาจพราย
ซึ่งเป็นต้นเค้าของประเพณีการอ่านกลอนสวดของนักเรียนไทยไว้ดังนี้

. . . เมื่อกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีการขอมสวดพระมหาชาติคำหลวงกัน
หลาย ๆ สำหรับ เลือกลงเอาสำหรับที่สวดก็เคยเป็นสำหรับหลวง เข้าไปสวดถวาย
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระวิหารใหญ่ ชนทั้งหลายจึงเรียกกันว่า "โอ้อำนาจพราย"
คิดปากกันมาแต่ครั้งนั้น ครั้นตกมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ มีสวดพระมหาชาติคำหลวง
แต่สำหรับเดี่ยว คือสำหรับที่สวดในพระอุโบสถแห่งวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ไม่มี
สำหรับรอง ๆ สวดเป็นบริวารเหมือนอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยา เพื่อให้ราชประเพณี
ที่สืบต่อสอดคล้องต่อกัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔
จึงโปรดให้จัดนักเรียนโรงเรียนที่อ่านหนังสือกลอนสวด มาสวดตามศาลาราย
ในบริเวณพระอุโบสถ ศาลาละสองคน เรื่องที่สวด สวดกันตามหนังสือที่เคยเรียน
ท่านองที่สวด สวดตามที่เคยฝึกซ้อมสามท่านอง คือ ท่านองยานี ฌบั้ง สุรางคนางค์
ผู้ใดถนัดสวดเรื่องใด ท่านองใด สวดได้ไม่บังคับ ทุก ๆ คนได้รับพระราชทาน

^๑ สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ล.๑ ฉ.๕ หน้า ๕๕๓

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๓.

เงินรางวัล วันละสี่สิ่ง ซึ่งสมัยนั้นมากพอผู้ใดสวดดี อาจารย์ก็ให้นำไว้ที่ศาลาใกล้ทาง เส็จพระเจ้าแผ่นดินเพื่อได้รับพระราชทานรางวัลเพิ่มเติม ทั้งนี้เป็นการล่อใจให้นักเรียนฝึกซ้อมสวด และเป็นการเฉลิมศรัทธาศาสนิกชนที่มาสวดฟังอีกโสดหนึ่งด้วย

ครั้นถึงปลายรัชกาลที่ ๕ ปรากฏว่าใกล้สวดกันแต่กาพย์พระชัยสุริยาและหนังสืออื่นบ้าง เด็กนักเรียนสวดกันตามศาลาราย ๑๒ ศาลา รวมพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ศาลาละ ๒ คน ตั้งโต๊ะสวด มีดอกไม้ธูปเทียน หนังสือวางบนโต๊ะ ครั้นต่อมา สวดแต่กาพย์พระชัยสุริยาเรื่องเดียว การสวดสวดคอก ๆ กันไป เช่น ศาลาคอนสวดแม่ ก กา จบ ศาลาคอก ๆ ไป สวดแม่ กน-กง-กก ไปจนจบเกษ แล้วกลับมาสวดแม่ ก กา ใหม่ สวดกันไปอย่างนี้จนหมดเวลา ถ้าพระมาทสมเสด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ท้องสวดพร้อมกันหมด เช่น สวดถึงแมงก ก็พอดีเสด็จมาถึงทุก ๆ ศาลาคองระคมสวด แมงกขึ้นพร้อมกันหมด จบแล้วพร้อมกันสวดแม่อื่น ๆ คอก ๆ ไปจนเสด็จกลับ เวลาประทับอยู่สวดไม่เลิกเลย แม้เจ้านายเสด็จแทนพระองค์ก็ยังคงสวดเช่นกัน

วันที่เสด็จขึ้น ๑๕ คำ เดือน ๘ เสด็จถวายพุ่มเข้าพรรษา แรม ๑ คำ เดือน ๘ เสด็จเปลี่ยนเครื่องทรงพระมหามณิรัตน์พุทธปฏิมากร แกวมรกต เสด็จเข้าทางประตูพระระเบียงคานหลังพระอุโบสถแห่งวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง มักจะทรงเสด็จเวลามาย

เวลาที่สวด - มีการสวดพรรษาสละสามครั้ง คือ

๑. เข้าพรรษา - เดือนแปด สวด ๓ วัน นับแต่วันขึ้น ๑๔-๑๕ คำ ถึงแรมค่ำ ๑
๒. กลางพรรษา - เดือนเก้าสิ้นเดือน สวด ๓ วัน นับตั้งแต่วันแรม ๑๓-๑๔ คำ ถึงวันขึ้นค่ำ ๑ เดือนสิบ
๓. ออกพรรษา - กลางเดือนสิบเอ็ด สวด ๓ วัน นับตั้งแต่วันขึ้น ๑๔-๑๕ คำ ถึงแรมค่ำ ๑

เวลาที่สวดเริ่มตั้งแต่ ๘.๐๐-๑๕.๐๐ น. โดยหยุดพักเวลา ๑๒.๐๐ น. จนเวลา ๑๓.๐๐ น. จึงเริ่มสวดต่อไป

เทศกาลเข้าพรรษา ปัจจุบันนี้ (พ.ศ. ๒๔๘๕) กระทรวงศึกษาธิการยังจัดนักเรียนมาสวดกันอยู่

เรื่อง ประเพณีการอ่านกลอนสวด นี้ สุรัชย์ เกรือประทับ ได้เคยให้สัมภาษณ์ไว้ตรงกันว่า

การอ่านกลอนสวด สืบเนื่องมาจากประเพณีการสวดมหาชาติ ซึ่งสวดในวัน
เช้าพระราชนิพนธ์ คือ มีการคัดเลือกนักสวดที่เสียงดี สวดได้ไพเราะ ให้สวด
มหาชาติในโบสถ์ ส่วนนักสวดที่มีน้ำเสียงและลีลาการสวดอยู่ในระดับรอง ๆ
ลงมา ก็ให้มาสวดที่ศาลาราย เรื่องที่สวดนั้นมีหลายเรื่อง ไซ้ท่านองงาย ๆ
โคกแก ยานี ซึ่งมักใช้ในบทที่สนุกสนานเพราะจังหวะค่อนข้างเร็ว ฌมฺง ซึ่ง
มักใช้กับบทบรรยาย เช่น บรรยายขรรคมหาชาติ โดยผู้สวดจะสวดไพเราะคล้ายการ
ขับร้องในละคร แต่หากจะใช้ในบทกรีกครั้น ก็จะสวดกระชับให้เร็วขึ้น ทั้งนี้
ขึ้นอยู่กับปฏิภาณของนักสวด นอกจากนั้นก็ยังมีท่านองสุรางคนางค์ ซึ่งมีความซำ
เร็วปานกลาง และมีเสียงเอื้อนในคอนท้าย เรื่องท่านองตาง ๆ นี้เข้าใจว่า
ได้มาจากสมัยอยุธยา คือเก็บท่านองจากการสวดพระมาลัย การสวดโอเอนี้
ประชาชนเข้าใจมากกว่ามหาชาติ เพราะเนื้อเรื่องส่วนใหญ่เป็นนิทานที่
ชาวบ้านรู้จักกันดี และไซ้ท่านองงาย ๆ ดังกล่าวแล้ว

ในเรื่องของหนังสือที่สวด สุรัชย์ เครือประคับ ใ้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า
นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นคนมา ใ้มีการ
แต่งคำรา เช่น มุลบทรรพกิจ ก็นำมาใ้เด็กสวดควย หรือกาพย์พระไชยสุริยา
ของสุนทรภู่ที่พระไชยสุนเือก ท่านก็ใ้เด็กหัดอ่านท่านองเสนาใ้เป็นท่านอง
สวดควยเช่นกัน เพื่อเด็กจะใ้จำเนื้อหาใ้แม่นยำขึ้น นอกจากนั้นพระก็มีวิธีใ้
เด็กว่า ก. ข. ก กา โดยการแต่งกาพย์ใ้เด็กท่องจำและหนังสือประถม ก กา
ก็สวดใ้

ในเรื่อง การสวดโอเอ นี้ สุชาติ ละออง นักสวดมหาชาติของกรมการ
ศาสนาใ้เคยใ้สัมภาษณ์ตรงกับคำอธิบายของ สุรัชย์ เครือประคับ ว่า

การสวดโอเอนั้น สวดก็บ้าง ไม่ก็บ้าง สวดใ้ประชาชนฟัง ผู้สวดยังไม่ใ้ใครชำนานใ้
การสวด ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่า
การสวดโอเอนั้นต้องไซ้ชาวราชการมาก คนสนใจน้อย จึงเปลี่ยนใ้เป็นใ้เด็กสวด
จนกระทั่งปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการก็ยังใ้เด็กนักเรียนมาสวดกันน้อย เช่น นักเรียน
โรงเรียนวัดชนะสงคราม วัดสระเกษ เป็นต้น^๒

ส่วน ประเพณีการอ่านกลอนสวด ในภาคใ้ตอน อคติก็ใ้ ทองบุญ แห่ง
ราชบัณฑิตยสถานใ้สัมภาษณ์ว่า

^๑สัมภาษณ์ สุรัชย์ เครือประคับ, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๔.

^๒สัมภาษณ์ สุชาติ ละออง, ๖ สิงหาคม ๒๕๒๔.

เรื่องที่สวดนั้น พระเขียนขึ้นจากชาตกเพื่อใช้สวดหรืออ่านให้คนที่ไปทำบุญฟัง นอกจากนั้นการที่พระมีบทบาทเป็นผู้สอนหนังสือด้วย จึงนำมาใช้เป็นบทเรียนให้เณรหรือพระบวชใหม่ได้หัดอ่านหรือสวด หลังจากทีอ่าน ก.ข. ก กา ใจแล้ว ดังนั้นการอ่านกลอนสวดของทางใต้จึงเป็นไปในลักษณะที่สืบทอดกับเทศน์ ในสมัยที่ผู้ให้สัมภาษณ์ยังเป็นเด็กนั้น ในชุมชนที่มีการรวมกลุ่มสร้างวัด ในโอกาสนั้น จะมีการละเล่นพื้นเมือง มีการเล่านิทาน มีการเทศน์ การแสดงต่าง ๆ เกี่ยวกับศีลธรรมจรรยา การสวดศพ และการนำท่านออกจากการสวดพระมาลัย มาวาทให้เด็ก ๆ และฆราวาสฟังเป็นการผูกใจ ในระหว่างที่หยุดพักการทำงาน นอกจากนั้นผู้ให้สัมภาษณ์คิดว่า น่าจะอนุমানได้ว่า การสวดเป็นวิธีหนึ่งในการดึงดูดใจคนเข้าวัด เพราะการฟังเทศน์บางครั้งก็หนักเกินไป เนื่องจากในสมัยก่อนเวลาเทศน์ พระจะอ่านจากใบลานซึ่งมีไม่มากนัก การเทศน์จึงออกมาในลักษณะที่ช้าชาก จึงมีคนคิดหาวิธีการใหม่ รวมทั้งการแต่งกลอนสวดด้วย เขาใจว่าอาจเล่าเป็นร้อยแก้วก่อน แล้วมีผู้ที่ป็นปราชญ์ผูกขึ้นเป็นกลอนนำมาอ่านหรือสวดกัน นอกจากนั้นผู้ให้สัมภาษณ์ยังแสดงความคิดเห็นว่า การที่ประเพณีการสวดเลิกไปหรือชบเขาไปก็คงเป็นเพราะโฉมหน้าของการศึกษาที่เปลี่ยนไปนั่นเอง

ข. ความเหมาะสมกับลักษณะของเนื้อหา

กาพย์ทั้งสามชนิด คือ กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉมัง ๑๖ และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ ต่างก็มีจังหวะและลีลาแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับลักษณะบังคับทางด้านทลักษณ์ ส่วนเรื่องสุบินค่ากาพย์ ผู้วิจัยเห็นว่าผู้แต่งมิได้ถือเรื่องจังหวะและลีลาของกาพย์เป็นสิ่งสำคัญเท่าใดนัก เพราะผู้แต่งใช้กาพย์ทั้งสามชนิดในอัตราส่วนที่ไม่แตกต่างกันมาก และเนื่องจากวรรณกรรมเรื่องนี้มีบทบาทเป็นหนังสือสวด ดังนั้นจึงให้ความสำคัญกับการสวดมากกว่าลีลาของกาพย์ อย่างไรก็ตามการใช้กาพย์แต่ละชนิดของผู้แต่งในเรื่องนี้ก็มีลักษณะเด่นที่น่าสังเกตคือ มีความเป็นตัวของตัวเอง มีจุดมุ่งหมายและคำนึงถึงความเหมาะสมกับลักษณะของเนื้อความที่บรรยาย และให้อารมณ์ได้ดีพอสมควร ดังนี้

๑. กาพย์สุรางคนางค์ ๒๔

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๔ เป็นกาพย์ที่มีลีลาค่อนข้างกระชับ แม้จะมีจำนวนวรรค และจำนวนคำมากกว่ากาพย์อีกสองชนิด ทั้งนี้เพราะแต่ละวรรคนั้นมีจำนวนคำน้อย ทำให้จังหวะในการอ่านค่อนข้างเร็ว ในเรื่องสุบินคำกาพย์นี้ สังเกตได้ว่าผู้แต่งใช้กาพย์สุรางคนางค์บรรยายเนื้อหาที่คงมีการแจกแจงข้อมูลโดยละเอียด ซึ่งอาจเป็นเพราะกาพย์สุรางคนางค์หนึ่งบทมีถึงเจ็ดวรรค และแม้ว่าแต่ละวรรคจะมีเพียงสี่คำ แต่ก็แยกจากกันได้เป็นเอกเทศ ทำให้บรรยายได้หลายเรื่องในบทเดียว หรือหากว่าหนึ่งบทจะบรรยายเพียงเรื่องเดียวก็บรรยายได้อย่างละเอียดเพราะมีถึงเจ็ดวรรค ดังนั้นหากจะสรุปเกี่ยวกับการใช้กาพย์สุรางคนางค์ ในเรื่องสุบินคำกาพย์ก็คงจะกล่าวได้ว่า ผู้แต่งคำนึงถึงปริมาณของเนื้อหาที่จะบรรจุลงไปมากกว่าลีลาของกาพย์ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง ความที่บรรยายด้วยกาพย์สุรางคนางค์ซึ่งมีลักษณะดังนี้

ก) บทที่บรรยายได้หลายเรื่องในบทเดียว เช่น บทที่บรรยายถึงรูปโฉมของมเหสีของพระเจ้ากรุงสุวาทิตี ในหนึ่งบทสามารถบรรยายความงามของอวัยวะได้หลายส่วน เช่น หน้าท้องแบนราบ ออกใหญ่ ไหล่ผาย เอวกลม น่องคูน่องกว้าง และเท้าจุหลังเต่าทอง ซึ่งนับว่าบรรจุเนื้อหาได้ค่อนข้างมากในคำประพันธ์เจ็ดวรรค ดังนี้

นาภีเสมอกาย อูระใหญ่ไหล่ผาย เอวกลมสมองค์
ขงขาคือแข็ง มฤคิมิพงค์ พระบาทโคมยง จุจหลังเต่าทอง

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑)

ข) บทที่บรรยายเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้อย่างละเอียด เช่น บทที่บรรยายถึงนักบวช ก็บรรยายทั้งการแต่งกาย เช่น โปกศีระ ใส่ค่างู บรรยายคุณสมบัติ เช่น ถือสัจย์ตัดบาป บรรยายอาการ เช่น มือกำลูกประจำ และบรรยายบทบาทว่าเป็นที่ปรึกษาของบ้านเมือง ดังนี้

ชีพรามณพฤชา ศีระโปกผ้า หูใส่กิ่งกือ
ถือสัจย์ตัดบาป ลูกประจำกำมือ เป็นที่หาหรือ สุขทุกข์แผ่นดิน

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕)

ค) การบรรยายความที่มีข้อมูลปลุกย่อยมาก มีหลายตอนดังนี้

๑) บทบรรยายพระราชวังและสภาพบ้านเมือง ใช้กาพย์

สุรางคนางค์จำนวน ๒๕ บท บรรยายความตึกคักของราชสำนักและความมั่งคั่งของพระราชวัง ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงทางกำลังทัพ อาณาเขตอันกว้างขวางของบ้านเมืองและความแข็งแรงมั่นคงของป้อมค่ายต่าง ๆ ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร และความสนุกสนานของประชาชน

๒) บทบรรยายเกี่ยวกับการเกิดของสุบิน ใช้กาพย์สุรางคนางค์จำนวน ๔๖ บท บรรยายตั้งแต่นางสุภาคีณี ซึ่งเล่าละเอียดว่าฝันว่าอย่างไร มีการเชิญพราหมณ์มาทำนายฝัน จนกระทั่งนางสุภาคีณีคลอดจนถึงท้าววิบูลย์ซึ่งเป็นคนที่ต้องแจกแจงข้อมูลปลุกย่อย เช่น พราหมณ์ทำนายฝันว่าอย่างไร หรือการอธิบายเกี่ยวกับการท้าววิบูลย์เด็กแรกเกิด เป็นต้น

๓) บทที่กล่าวถึงนายพรานเนสาทเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงสุโขทัย เพื่อถวายของ จนถึงนายพรานสิ้นชีวิต ใช้กาพย์สุรางคนางค์จำนวน ๒๔ บท บรรยายความตั้งแต่ก่อนนายพรานออกจากบ้านว่ามีมิตติปรากฏ นายพรานแต่งตัว ได้เข้าเฝ้าทูลเล่าถึงการล่าสัตว์ และพระเจ้ากรุงสุโขทัยทรงเลื่อมยศให้ และพระราชทานบำเหน็จ จากนั้นแจกแจงเกี่ยวกับของที่พระราชทานและบรรยายสถานภาพ และฐานะของนายพรานที่เปลี่ยนไปจนกระทั่งกรรมตามหันให้ล้มเจ็บและสิ้นชีวิตลง

๔) บทที่กล่าวถึงสุบินคิดบวชจนถึงนางสุภาคีณีเยียดคัดความสัมพันธ์ระหว่างมารคากับบุตร ใช้กาพย์สุรางคนางค์จำนวน ๖๗ บท บรรยายความตั้งแต่สุบินเก็บดอกไม้ไปขอบวชกับหลวงตา หลวงตาให้กลับมาบอกลามิคารมาเสียดก่อน เมื่อมารคาและบุตรพบกัน ทั้งสองฝ่ายต่างใช้วาทศิลป์แจกแจงเหตุผลของกันและกัน เหตุผลของนางสุภาคีณีจะยืดยาวกว่าเพราะต้องทำความถึงความลำบากแต่หนหลัง ยกตัวอย่างคุณสมบัติและความสำเร็จในการประกอบอาชีพของนายพรานให้บุตรฟัง และขอให้บุตรสืบทอดอาชีพของบิดาจนท้ายสุดเสนอเรื่องการครองเรือน เมื่อบุตรปฏิเสธ ก็มีบทบรรยายถึงความโกรธของนางอีก

๕) บทที่กล่าวถึงการทำงานของพระยายม และการแจกแจงการทำหน้าที่ชั่วของมนุษย์ ใช้กาพย์สุรางคนางค์จำนวน ๖๕ บท (ดูรายละเอียดได้จากบทที่ ๓ ในหัวข้อแก่นเรื่องรอง)

๖) บทที่กล่าวถึงนางสุภาคีเลา เรื่องนรกถวายแก่พระเจ้ากรุง
 สวรรค์ มีการแจกแจงเรื่องของนรก ใช้กาพย์สุรางคนางค์จำนวน ๔๕ บท
 (ดูรายละเอียดได้จากบทที่ ๓ ในหัวข้อ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนรกสวรรค์)

๗) บทที่กล่าวถึงงานบวชสุบิน ใช้กาพย์สุรางคนางค์ ๓ ช่วง
 รวมทั้งหมด ๔๕ บท ช่วงแรกบรรยายความเกี่ยวกับพระเจ้ากรุงสวรรค์สั่งให้โหร
 ดูฤกษ์ยาม เมื่อโหรคำนวณเวลาและกราบทูลแล้ว พระองค์ก็ทรงมีรับสั่งให้ทหารจัด
 เครื่องแห่นาค และนางทางตั้งแต่ประตูเมืองถึงวัดที่อยู่ใกล้บ้านพรานเนสาท พร้อมกับ
 ให้ตกแต่งสถานที่ กั้นราชวัติฉัตรธงด้วย ช่วงนี้ใช้กาพย์สุรางคนางค์จำนวน ๓๐ บท
 ช่วงที่สองบรรยายการแต่งตัวของพระเจ้ากรุงสวรรค์ การแต่งตัวของนาค การทำ
 ขวัญนาค และการแห่นาค ซึ่งบรรยายขบวนเสด็จอย่างละเอียด ช่วงนี้ใช้กาพย์
 สุรางคนางค์จำนวน ๓๘ บท และช่วงสุดท้ายคือช่วงที่บรรยายถึงการละเล่นต่าง ๆ
 ที่จัดขึ้นเพื่อฉลองงานบวช ใช้กาพย์สุรางคนางค์จำนวน ๑๖ บท เป็นต้น

๒. กาพย์ยานี ๑๑

สังเกตได้ว่า ในเรื่องสุบินคำกาพย์นี้ ผู้แต่งมักใช้กาพย์ยานี ๑๑ ในตอนที่
 กล่าวถึงพิธีกรรม เช่น พิธีบวชเนรสุบิน พิธีศพนายพราน นางสุภาคีเลาบุญฉลองคุณสุบิน
 เป็นต้น การบรรยายเป็นการหยิบยกขั้นตอนที่สำคัญของพิธีมากล่าวเป็นลำดับไป จึงให้
 ภาพที่แจ่มชัดใ้บรรยายกาศที่สงบ เคร่งขรม เป็นการเป็นงาน เช่น

พิธีศพนายพราน ใช้กาพย์ยานีบรรยายตั้งแต่ต้นจนจบ ตั้งแต่การกราบ
 บังคมทูลให้พระเจ้ากรุงสวรรค์ให้ทราบ การตกแต่ง
 เมรุ การหามศพไปสู่ป่าช้า การทำอุตราวัฏ การถวาย
 ทานแก่สงฆ์ การเผาศพ และการเก็บกระดูก เป็นต้น

พิธีบวชเนรสุบิน ใช้กาพย์ยานีบรรยายคอนหาพิธีว่า วันพุธพระเถรให้สุบิน
 โคนม อานน้ำ แต่งตัว แล้วถือผ้าไตรเข้าไปรับศีล

ตอนที่สังเกตได้ชัดเจกว่าผู้แต่งใช้กาพย์ยานีบรรยายขั้นตอนที่สำคัญของพิธีกรรม
 ก็คือในตอนที่กล่าวถึงการเป็นพระภิกษุของสุบินซึ่งผู้แต่งใช้กาพย์ทั้งสามชนิด โดยเริ่มจาก
 กาพย์สุรางคนางค์บรรยายการเตรียมงาน การแห่นาคเข้าวัดซึ่งเป็นพิธีของฆราวาส

จนเข้าเซตวิคจึงเปลี่ยนเป็นกาพย์ยานี ๑๑ ทั้งนี้ ถังนั้นหากพิจารณาช่วงคอของ
คำประพันธ์ในตอนนี้ จะเห็นว่าบรรยากาศเปลี่ยนจากความวุ่นวาย ความสนุกสนาน
มาเป็นความสงบ เอาจริงเอาจังทันที ดังตัวอย่างที่ได้ยกมาข้างล่างนี้

มเหสีสุริยวงศ์	คัดแบ่งแ่งองค์	ทรงซึ่งกฤษณ์รัง
เฒ่าแกแหมนม	สาวสนมกรมวัง	ขึ้นชัชพงค์ ตามเสด็จยาดรา
บ้างเครื่องจำลอง	กุมแก้วลายทอง	กานแยงแยงดา
บ้างก็ชื้อ้วยาน	คานหามเทียมมา	บ้างเค็มมรรคา
ครันถึงบริเวณวัด	พร้อมแน่อักค้วยพวกพล	ยักเยียดเบียดคน
ให้หยุดคชฆมกล	ประเทียบเกยสุวรรณา	
พระเจ้ากรุงสาวัดดี	มเหสีแลวงศา	
เสด็จลงจากคชา	สู่ค่างนักรปลับพลาชัย	

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๗-๕๘)

และปรากฏว่าพิธีสำคัญ ๆ ของการบวชนั้น ผู้แต่งใช้กาพย์ยานี ๑๑ บรรยาย
ทั้งหมด นับตั้งแต่การเชิญพระสงฆ์เข้าร่วมพิธี การขอพรพรพา การครองผ้า การรับศีล
จากพระภุชงค์ การขอนิสังย การซักถามนาคและสาวกผู้ศรัทธา การบอกอนุศาสน์
จนถึงการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล และเปลี่ยนมาเป็นกาพย์สุรางคนางค์อีกครั้งในตอนที่
กล่าวถึงการละเล่นต่าง ๆ ที่พระเจ้ากรุงสาวัดดีทรงมีรับสั่งให้จัดขึ้นเพื่อฉลองงานบวช
ช่วงคอของคำประพันธ์ในตอนนี้จะสะท้อนให้เห็นบรรยากาศที่เปลี่ยนจากความสงบสำรวม
มาสู่ความสนุกสนานครื้นเครงอีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

สมเด็จพระจักรา	เข้านั่งในพลับพลาศรี
พระทัยก็เปรมปรีดิ์	ให้เลงานมทรสพ
สมโภชพระสมิ	เสียงอึงมีนินนจบ
ท้าวให้เลงานสบ	ทุกสิ่งสรรพในพรรณา
สมเด็จพระจตุร	ให้เล่นละคร โขนหนังมโนตรา
งิ้วหุ่นมอญทะเล	กระแซค่างภาษา ทราบว่าเงง่า
ละครโขนสองโรง	กระทุ้งชาวกราวโอง
ออกหน้าพระลักษมณ์	พระรามตามการ นายผู้ชำนานู
	บอกบทเจรจา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๑)

นอกจากบรรยากาศที่ค่อนข้างเคร่งขรึมเป็นทางการแล้ว ผู้แต่งยังให้ความสำคัญกับกาพย์ยานี โดยใช้บรรยายพฤติกรรม ความเป็นไปหรืออารมณ์ของตัวละครเอก เป็นราย ๆ ไป เช่น การล่าสัตว์ของนายพรานเนสาท อารมณ์ครึกครื้นของนายพรานเนสาท เมื่อได้รับแต่งตั้งให้เป็นขุนพฤกษา และอารมณ์เศร้าของนางสุภาศีก่อนนายพรานตาย เป็นต้น

๓. กาพย์ฉันทน์ ๑๖

ในเรื่อง สุนทรภู่กาพย์ นี้ สังเกตได้ว่าผู้แต่งจะใช้กาพย์ฉันทน์บรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นช่วงยาว แต่จะไม่สะท้อนอารมณ์ของตัวละครเท่าใดนัก ทูจะใช้ในการดำเนินเรื่องมากกว่าจะแจกแจงข้อมูล หรือกล่าวถึงเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ และเห็นได้ว่าในเรื่อง สุนทรภู่กาพย์ นี้ บทที่บรรยายด้วยกาพย์ฉันทน์ล้วน ๆ นั้น มักจะเป็นบทที่เป็นการเดินเรื่อง ดังนี้

ก) บทที่เกี่ยวกับนายพรานเนสาทโดยบรรยายตั้งแต่พระเจ้ากรุงสุทนต์รับสั่งให้หาพรานจนถึงทรงแต่งตั้งพรานเนสาทเป็นขุนพฤกษา

เป็นการบรรยายเหตุการณ์ตั้งแต่พระเจ้ากรุงสุทนต์ทรงเรียกเสนามาสั่งการเสนารับพระบรมราชโองการ ออกเที่ยวตามควาบลต่าง ๆ จนมาถึงหมู่บ้านที่นายพรานตั้งบ้านเรือนอยู่ จากนั้นบรรยายถึงตัวนายพรานเนสาทและนางสุภาศีก แล้วบรรยายถึงการต้อนรับเหล่าเสนาอำมาตย์ การเสนอชื่อนายพรานเนสาทซึ่งทุกฝ่ายเห็นดีด้วย และได้เข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงสุทนต์ พระเจ้ากรุงสุทนต์ทรงพอพระทัยในตัวนายพรานและทรงแต่งตั้งให้เป็นขุนพฤกษา ความตอนนีใช้กาพย์ฉันทน์รวมทั้งสิ้น ๓๘ บท

ข) บทที่บรรยายเหตุการณ์ก่อนที่นางสุภาศีกถูกนำตัวไปนรกจนถึงได้กลับคืนสู่โลกมนุษย์

เป็นการบรรยายเหตุการณ์ตั้งแต่ท้าวโลกบาลทั้งสี่ รับคำสั่งจากพระยายมราช ขึ้นมาสู่โลกมนุษย์ เดินทางไปยังดินแดนต่าง ๆ จดชื่อผู้ทำดีทำชั่วลงบัญชี จนในที่สุดมาพบนางสุภาศีกลับอยู่ในป่า จึงคร่ำครวญไปนรก พาไปเฝ้าพระยายมราช ทรงซักถามนางเกี่ยวกับเรื่องการทำบุญ เมื่อนางทูลว่าตนไม่เคยทำบุญ พระยายมทรงกริ้วมาก สั่งให้โลกบาลโยนนางลงหม้อไฟ เมื่อนางเห็นไฟจึงทูลว่า แสงเพลิงเหมือนสีจิวรของบุตรที่บวชเป็นเณร แต่ไม่มีใครเชื่อ จนกระทั่งเมื่อนางถูกโยนเข้ากองไฟและมีคอกบัวทอง

มารองรับร่างนางไว้ และเกิดฝนตกทำให้นรกเย็นน้ำไปทั่ว พระยายมและเหล่ายมทูต จึงเชื่อ พวกยักษ์แล้วสรรเสริญและอนุโมทนาในผลบุญของนาง จากนั้นพระยายมรับสั่งให้ยมทูตพานางไปเที่ยวชมนรกและพากลับโลกมนุษย์ ทั้งหมดนี้ใช้กาพย์มัง ๑๖ จำนวน ๖๕ บท

ค) บทที่บรรยายตอนที่เปรตนายพรานมาพบสุบิน

เป็นการบรรยายว่าผลกรรมชั่วทำให้นายพรานเนสาห์ต้องตกนรก มีสภาพเป็นเปรตทนทุกข์ทรมาน ได้มาหาสุบินในวันพระ ทำให้พระ เณรทั้งหลายตกใจกลัว เปรตนายพรานจึงรอกอยู่จนดึกจึงได้เข้าไปหาสุบินและบอกว่าตนคือมิดา และชี้แจงว่าการบวชเณรของบุตรทำให้เวรกรรมของตนทุเลาลงบ้าง และขอให้บุตรแผ่ส่วนกุศลไปให้สุบินรับคำ เขารุ่งขึ้น สุบินเล่าให้พระอาจารย์ฟัง พระอาจารย์บอกว่าเป็นเณรโปรดได้แต่มารดา ต้องบวชเป็นพระจึงจะช่วยมิดาให้พ้นทุกข์ได้ สุบินจึงเล่าให้มารดาฟัง นางสุภาวดีได้นำเรื่องสุบินจะบวชพระไปกราบทูลพระเจ้ากรุงสาวัตถีให้ทรงทราบและพระองค์ก็ทรงรับเป็นธุระให้ เหตุการณ์ครั้งนี้ใช้กาพย์มังบรรยายทั้งสิ้นเป็นจำนวน ๕๖ บท

ง) บทที่บรรยายตอนที่นายพรานเนสาห์ได้เป็นเทพบุตร

เป็นการเล่าถึงวันที่สุบินเป็นพระ นายพรานเนสาห์ก็พ้นสภาวะเปรตไปเกิดในสวรรค์ จากนั้นแจกแจงถึงความงามของวิมาน และบรรดานางฟ้าที่เป็นบริวาร ต่อมาเทพบุตรเนสาห์ได้มาหาสุบินและให้สัญญาว่าตนจะไม่สร้างกรรมชั่วอีก บทนี้ใช้กาพย์มังบรรยายรวมทั้งสิ้น ๓๘ บท

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า การใช้กาพย์แต่ละชนิดในเรื่อง สุบินคำกาพย์ปรากฏดังนี้คือ

๑. ใช้กาพย์สุรางคนางค์บรรยายความที่มีการแจกแจงข้อมูลปลีกย่อยจำนวนมาก
๒. ใช้กาพย์ยานีสำหรับบรรยายกาศที่เคร่งขรึม จริงจัง เช่นชั้นตอนที่สำคัญของพิธีกรรม และใช้บรรยายความเป็นไป พฤติกรรม และอารมณ์ของตัวละคร
๓. ใช้กาพย์มังในการดำเนินเรื่อง

๒. การดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่องของ สุบินคำกาพย์ มีลักษณะเหมือนวรรณคดีไทยโบราณทั่วไป ที่มีก่นำด้วย บทไหว้ครู แล้วตามด้วยการเปิดเรื่อง ซึ่งมักเป็นการสรรเสริญพระศรัทธา และบรรยายความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง จากนั้นเป็นการดำเนินเนื้อเรื่องซึ่งมีจุดเริ่มต้น การคลี่คลายปัญหา และการจบเรื่อง ดังนี้

ก. บทไหว้ครู

การเริ่มงานประพันธ์ด้วยบทไหว้ครูนี้ถือเป็นเอกลักษณ์ในวรรณคดีไทย กิ่งที่ ๒๒๖ โปะะกฤษณะ ได้กล่าวไว้ว่า

เอกลักษณ์ในวรรณคดีไทยในที่นี้ จะกล่าวถึงสิ่งทีนอกเหนือไปจากที่ท่านผู้อื่นได้กล่าวกันมาแล้ว ก็คือความกตัญญูรู้คุณ หนังสือต่างๆ ที่ท่านกวีใคร่จนาไว้ในสมัยโบราณจะคงมีการไหว้ครูบาอาจารย์ พระมหากษัตริย์ บ้านเมืองที่ให้ความร่มเย็นเป็นสุข พระศาสนาและสิ่งที่มีบุญคุณแก่ตน ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ในวรรณกรรมการแสดงต่าง ๆ เช่น ทุนกระบอกรบก็มิบทไหว้ครูหุ่น หนังใหญ่ ก็มีบทไหว้ครู และไหว้ตัวหนัง ฯลฯ และถือวว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง^๑

จากคำกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า การไหว้ครู ในการแต่งวรรณกรรมหรือการแสดงนั้นมีจุดประสงค์เพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณ และเมื่อพิจารณาบทไหว้ครูในเรื่อง สุบินคำกาพย์ ก็จะเห็นได้ว่า เนื้อความในบทไหว้ครูนั้นเป็นไปตามแบบแผนการแต่งบทไหว้ครูแต่โบราณ กล่าวคือ มีบทไหว้พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ นอกจากนั้นมีบทที่แสดงถึงการรำลึกถึงพระคุณบิดามารดา และครูบาอาจารย์ ซึ่งแสดงถึงความกตัญญูคือบทที่ว่า

ไหว้คุณพระอุปัชฌาย์ บิดุมารดาข้าทั้งหลาย
เมตตาคิดว่าให้ ข้านี้ไค้ซึ่งธรรมมา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑)

นอกจากการแสดงความกตัญญูแล้ว การแต่งบทไหว้ครูในวรรณคดีทั้งหลายยังเป็นไปเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้แต่งด้วย กิ่งที่ สัจจาภรณ์ สิงหนลิน ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

^๑ปะะกฤษณะ, "เอกลักษณ์ของไทยในวรรณคดี," สรุปผลการสัมมนา
วรรณคดีไทย, หน้า ๓๒๗.

ตามระบบประเพณีอันดีงามของไทยเรามาแต่โบราณกาล ไม่ว่าคนไทยจะจับงาน
ชั้นใดประเภทใด จะว่าเรียนศึกษาแขนงวิชาใด เราเคารพนับถนอม ยกย่องครู
ของเรา เราทำดังนี้มาช้านาน และครูของเราก็มุ่งเป็นครูแท้ ออกทน หนักนพว่าสอน
ด้วยหัวใจของครูประการเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานทางด้านศิลปะจะเป็น
ศิลปะด้านใดก็ตาม เรามีครู มีการไหว้ครู ยกครู ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตรกรรม
กวีนิพนธ์ ช่างฝีมือ หรือแม่ทางด้านป้องกันตัว ครูของเรา แรง ทั้งนั้น
และเราก็ได้ประพฤติปฏิบัติมาเป็นเวลาช้านานนับแต่เป็นชาติไทยขึ้นมา เพื่อรำลึก
ถึงพระคุณครูผู้สอนและเพื่อเป็นสิริมงคล*

บทไหว้ครูในเรื่อง สุนิบค่างาพย์ มีข้อความที่แสดงถึงการแต่งบทไหว้ครู
เพื่อความเป็นสิริมงคลคือ

ไหว้แกว้ทั้งสามดวง	อันใหญ่หลวงยอดมงคด
ขอสวัสดิ์เกษชาณล	มีแกว้ช้ทุกเพราราย
	(สุนิบค่างาพย์ หน้า ๑)

สิ่งที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งใบบทไหว้ครูของ สุนิบค่างาพย์ คือการใช้คำว่า
พระอุปชฌาย์ ซึ่งหมายถึงครูบาอาจารย์ และเรื่องนี้อาจารย์ของสุนิบค่างาพย์คือ พระอุปชฌาย์
เท่านั้น เพราะชีวิตของสุนิบค่างาพย์ให้กัศาสนา บำเพ็ญกิจอันสำคัญคือ การออกบวช
เมื่อบวชก็ต้องมีพระอุปชฌาย์เป็นครูสำคัญ ดังข้อความที่ว่า

ไหว้คุณพระอุปชฌาย์	บิคุมารคช้ทั้งหลาย
เมตคาคือว่าให้	ช้ันไคซึ่งธรรมมา
	(สุนิบค่างาพย์ หน้า ๑)

นอกจากนั้นคำอธิบายฐานที่ว่า ให้ช้ันไคซึ่งธรรมมา ยังแสดงให้เห็นถึงจุดยืน
ของผู้แต่งว่า สิ่งที่เป็นยอดแห่งความปรารถนาคือการบรรพชธรรม นับว่าสอดคล้องกับ
เนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องสุนิบค่างาพย์ ที่เน้นคุณค่าของการออกบวช และความ
สอดคล้องระหว่างบทไหว้ครูและเนื้อหาของเรื่องนี้ สัจจาภรณ์ สิงหนลิน ก็ไคกล่าว
ไว้ในบทความเรื่อง ความเป็นไทยในวนรณคคีไทย ว่า

* สัจจาภรณ์ สิงหนลิน, "ความเป็นไทยในวนรณคคีไทย," สรุปผลการสัมมนา
วรรณคคีไทย, หน้า ๓๒๘.

ผู้ใดจะรจนามทประพันธ์ในค่านใจ เรื่องใด ก็จะต้องเกริ่นกล่าวไว้ครู่ใน
 กานนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น เมื่อสมเด็จพระยาเดชาดิศร ทรงนิพนธ์ฉันทสรรเสริญ
 พระมหามณีรัตนปฏิมากร ทานก็ทรงเริ่มดังนี้

ขอถวายอภิวัตวันถนีย์ พิมพ์พุทธฐิติ
 รจิตรคาวรัตน์มงคล
 ถือกแก้วอมรโกฏคากด นิลพรรณพิมล
 มณีอนันต์พรายฉาย

หรือฉันทกล่อมช่างพลายพระนิพนธ์กรมหมื่นศรีสุเรนทร ก็เช่นว่า

อัญชยมบังคมเทวา อาทิไทศาตา
 สถิตยบัลลังก์หลังหงษ์
 พระพิศนุศักดิ์สุรทรง ครุฑราชยรรยง
 ค่ายนิลวักตวิคีมี
 ทักจันทรจุฑามาสมณิ สังวาลวาสุกรี
 แลซุคุคุถกถกเถลิง
 ขาขอเคารพพระเพลิง ทรงแรคแรงเวียง
 ระเห็จเวหาผาคณัง
 ทังสี่เทวราชผู้รัง สฤษดิ์ช่างพลายพัง
 พิเศษประเภทหลายพรรค

สรุปได้ว่าบทไหว้ครู ในเรื่องสุบินคำกาพย์นี้ มีเนื้อหาและจุดประสงค์ตาม
 แบบแผนการแต่งบทไหว้ครูแต่โบราณ คือมีการไหว้พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และ
 ผู้ที่มีพระคุณต่อตนเอง คือ พ่อแม่ ครูอาจารย์ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูและ
 เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเอง นอกจากนั้นการอธิษฐานให้ตนได้บรรลุนิพพาน ก็เป็นการ
 เกริ่นให้ทราบถึงแนวความคิดหลักของวรรณกรรมที่แต่งคือ เป็นเรื่องที่แสดงถึงคุณค่าหรือ
 อานิสงส์ของการบวช เหมือนกับบทไหว้ครูของกวีโบราณ ที่มีเนื้อหาในทำนองเกริ่น
 ให้ทราบถึงแนวทางของคำประพันธ์เรื่องนั้น ๆ

* สัจจาภรณ์ สิงหนลิน, "ความเป็นไทยในวรรณคดีไทย," สรุปผลการ
 สัมมนาวรรณคดีไทย, หน้า ๓๒๘.

ข. การเปิดเรื่อง

ในวรรณคดีไทยโบราณหลายเรื่องมักเปิดเรื่องด้วยการกล่าวสรรเสริญกษัตริย์ และบรรยายถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง ดังเช่น ในขุนช้างขุนแผน ก็เปิดเรื่องด้วยบทกลอนที่ว่า

ครั้นว่าไหว้ครูแล้วจับบท	ให้ปรากฏเรื่องราวกล่าวมาแต่ก่อน
ครั้งสมเด็จพระพันวัสสาอากร	ครองนครกรุงศรีอยุธยา
เกษมสุขแสนสนุกทั้ง เมืองสวรรค	พระเคสนั้นแม่ไปในทีศา
.....

ในนิทานค่ากลอนเรื่องพระอภัยมณี ก็เปิดเรื่องด้วยลักษณะเดียวกันนี้คือ ตอนที่กล่าวถึงท้าวสุทัศน์ผู้ครองกรุงรัตนาก็ระบุว่า

อันกรุงไกรใหญ่ยาวลิมแก้ไขชน	ภูเขาชิดเป็นกำแพงบุรีศรี
สะพรั่งพร้อมไพร่ฟ้าประชาชี	ชาวบุรีทรมาสดาว ^๒

ในวรรณคดีคำฉันท์ เช่น สามัคคีเภทคำฉันท์ หลังจากบทประนามพจน์แล้ว ก็กล่าวสรรเสริญพระเจ้าอชุตศักร และพรรณนาความยิ่งใหญ่ ความเจริญรุ่งเรืองของแคว้นมคธในคำต่าง ๆ โดยสรุปทั้งท้ายว่า

เมืองท้าวสิเทียบทิพเสมอ	ภพเลอสุราลัย
เมืองท้าวและสมบุรณไฟ	ระบุมวลประการมาน ^๓

^๑กรมศิลปากร, ขุนช้างขุนแผน (กรุงเทพมหานคร : ศิลปাবรรณาคาร, ๒๕๑๓), หน้า ๑.

^๒กรมศิลปากร, พระอภัยมณี (กรุงเทพมหานคร : ศิลปাবรรณาคาร, ๒๕๑๓); หน้า ๑.

^๓กระทรวงศึกษาธิการ, สามัคคีเภทคำฉันท์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๕), หน้า ๖.

ในวรรณคดีคำโคลง เช่น นิราศนรินทร์ หรือ ในวรรณคดีลิลิต เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย ก็เปิดเรื่องด้วยลักษณะเดียวกันนี้

ใน สุนิคำกาพย์ นั้น การเปิดเรื่องก็เป็นไปในลักษณะเดียวกับวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ที่กล่าวมา คือเริ่มด้วยการกล่าวสรรเสริญพระเจ้ากรุงสุวดี และบรรยายสภาพความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในทุก ๆ คำนั่งนี้

๑. ความมีแสนยานุภาพของพระเจ้ากรุงสุวดี

เห็นได้จากถ้อยคำบรรยายว่าพระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในการรบ ทรงเป็น จุลจักรพรรดิ พระบรมเชษานุภาพและพระบรมมีเลื่องลือไปทั่ว จนประเทศอื่น ๆ พากัน หวันเกรง กษัตริย์เมืองเล็ก ๆ พากันส่งข้าวของมาถวายเพื่อแสดงความจงรักภักดี กังข้อความค่อไปนี้

สำหรับกรุงกษัตริย์ เป็นจุลจักรพรรดิ บารมีมากตาม
เลื่องลือพระเดช ทุกประเทศเข็ดขาม ศัตรูครั้นคร้าม บอจใกล้กราย
กษัตริย์บ้านนอก รอยเอ็ดเมืองออก ส่งดอกไม้ถวาย
คีมูกาชาว นพพอนชาย ไมแกวพลองลาย กระแสหวายครบครัน

(สุนิคำกาพย์ หน้า ๔)

๒. ความคึกคักของราชสำนักและความมั่งคั่งของพระราชวัง

เห็นได้จากถ้อยคำที่บรรยายถึงบาทบริจาริกาซึ่งมีรูปโฉมงดงาม มีสาวสนม กำนัลค้ำคั่งพร้อมหน้าพร้อมตา มีทั้ง นักสนมกรมชะแม เจ้าโชน คุณท้าว นางกำนัลซึ่ง มีทั้งนางที่อยู่งานพัก นางเชิญพานหมาก และนางผู้ทำหน้าที่ขับร้องพ้องรำต่าง ๆ ในค่านความมั่งคั่งของพระราชวัง ก็บรรยายว่าภายในปราสาทประดับโคมเทียน สว่างไสว พื้นปราสาทเป็นแก้วเงางามสุกใส เป็นต้น กังข้อความค่อไปนี้

มีบาทบริจา รูปโฉมโสกา สิบห้าปีใหม่

.....
อยู่ห้องปราสาท ประดับโสภาส พื้นแก้วเงางาม
ประทีปเทียนทอง สองแสงแพคลุมพลาบ โคมเวียนนุเทียนยาม ห้อยย้อยรจนา
มีหมู่ชาเฝ้า ชาวชะแมแกเฆา นางโชนนางจา
นางทาวนางนาย นิ่งเฝ้าชายชวา เคียดอมมุชชา กำนัลชั้นที่
สาวสนมเป็นชนิด พนักงานนางพัก นางพูนพระศรี
นางขับนางรำ ระบำมโหรี สำหรับภูมิ ทานเจ้าไอศวรรย์

(สุนิคำกาพย์ หน้า ๒-๓)

๓. ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางกำลังทัพ

เห็นได้จากข้อความที่บรรยายว่ามีสมบัติถึงสิบสองท้องพระคลัง มีโรงช้าง
โรงม้า โรงรถ พร้อมสรรพ บรรดาทหารก็มีความสามารถ มีวิชาความรู้ในด้านการรบ
และมีความกล้าหาญ ถึงข้อความต่อไปนี้

สมบัติค้ำคั่ง สิบสองพระคลัง มีครบสมพรรณ
โรงช้างระวางใน เข็มเข็ญเลือกสรร โรงม้าเป็นหลัก โรงรถเรียงไป
.....
ทหารคงสมุท รุกการสรรพยุทธ์ อากาศตรา
คำบุคลล่องหน กำบังนิทรา แกลวกลาอาสา ฌรงคสังคราม
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓-๔)

๔. อาณาเขตอันกว้างขวางของบ้านเมืองและความแข็งแรงมั่นคง
ของป้อมค่ายต่าง ๆ

เห็นได้จากข้อความที่บรรยายว่าเมืองสาวัตถีเป็นเมืองใหญ่ กำแพงและป้อม
มั่นคงเพราะครีงค้วยเหล็ก มีประตูเมือง มีคูน้ำที่กว้างและลึก ขนาดข้างลงไป้วย
ก็แทบเอาชีวิตไม่รอด ถึงข้อความที่ว่า

เมืองกรุงสาวัตถี เป็นราชธานี ใหญ่หลวงทรงัน
กำแพงแหล่งลอม ป้อมปืนขับขัน หอห่านางครัน ครีงเหล็กมั่นคง
ประตูชัยหลักครุฑ ประตูลงของภูฏ บานเบิกบุรจ
ชั้นนอกออกไป มีคูลอมวง ลึกกว้างข้างลง ้วยนำแทบตาย
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๔)

๕. ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร

เห็นได้จากข้อความที่บรรยายว่ามีผลไม้หลายรส ให้ผลไม้เว้นแต่ละวัน
การทานาได้ผลดี ปราศจากการรบกวนจากสัตว์ พืชผลหาซื้อได้ในราคาถูก ถึงข้อความที่ว่า

ผลไม้ให้พืช เป็รียวหวานส้มจืด บเว้นวันตาม
ข้าวกล้าบริบูรณ์ หัวทั้งปรงหยาม นกหนูบูกำ มีโคมีทา
ทุกสิ่งถูกพร้อม พริกขิงกระเทียมหอม พักแฝงถ่วงา
กล้วยออยมะพร้าว หมากพลูปุนยา เหลาชาวปูปลา มยากแก่ใจ
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕)

๖. ความสนุกสนานของประชาชน

เห็นได้จากข้อความที่บรรยายว่า ประชาชนไม่มีความทุกข์ใด มีการร้องรำทำเพลงครึกครื้นทั่วเมือง มีการเที่ยวเตร่ไปมา ดังข้อความที่ว่า

เป็นที่แสนสนุก บมีความทุกข์ ข้อข้องสิ่งใด
เล่นรำทำเพลง ครุ่นเครงเวียงชัย หมูมาหมูไป นุ่งลายกรายกรุย
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕)

จากนั้นเป็นการกล่าวสรุปเปรียบเทียบว่า กรุงสาวคดีเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยความสุขร่าวกกับเมืองของพระอินทร์ ดังข้อความที่ว่า

สมเค็จปิ่นกษัตริย์ เสวยราชสมบัติ ปานเปรียบเมืองอินทร์
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕)

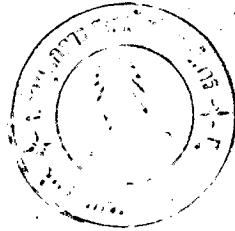
ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการเปิดเรื่องของ สุบินคำกาพย์ นั้น เป็นไปตามแบบแผนของการแต่งวรรณคดีโบราณนั่นเอง คือเริ่มด้วยการกล่าวสรรเสริญกษัตริย์และกล่าวชมบ้านเมืองดังกล่าวแล้ว

ค. การดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่องของ สุบินคำกาพย์ เป็นไปอย่างค่อนข้างกระชับและมีความต่อเนื่องกันเป็นอย่างดี ผู้แต่งได้กำหนดเหตุการณ์สำคัญ ๆ ดังนี้

๑. การเข้าเฝ้าถวายตัวของนายพรานเนสาท

ผู้แต่งได้กำหนดให้พระเจ้ากรุงสาวคดี ทรงมีรับสั่งให้เสนาหาพรานป่าคอยล่าสัตว์มาถวายเป็นส่วย เมื่อเสนาได้มีโอกาสพบนายพรานเนสาท ผู้แต่งจึงได้สอดแทรกลักษณะของตัวละครตัวนี้ จากนั้นก็บรรยายตัวละครอีกตัวหนึ่งคือนางสุภาวดี ซึ่งเป็นภรรยาของนายพรานเนสาท ต่อมาผู้แต่งได้กล่าวถึงการเข้าเฝ้าถวายตัวของนายพรานเนสาท พระเจ้ากรุงสาวคดีทรงพอพระทัยแต่งตั้งให้เป็นขุนเนสาท มีการบรรยายลักษณะนิสัยใจคอและการทำงานของขุนเนสาท ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของสองสามีภรรยา ซึ่งเป็นไปในทางที่ค้ำชู

69...11 - 29 ต.ค. 48 เตรียมรับมือ

นางสุภาณี

นายพรานเนสาทและนางสุภาณีเป็นไปในทางที่คิดขึ้น
ผู้แต่งไปตั้งระหว่างทาง หรือถูกชิง
ไปเพื่อเสนอตัวละครเอกคือ สุบิน นับว่าเรื่องคำเนิน
นอประเด็นสำคัญที่ทำให้เรื่องดำเนินต่อไปคือการ

สร้าติดตัวไปด้วย เพราะไม่อยากให้ นางเนสาท
ญามาร และสมุนชาตานอกอาณาปกรมของนายพรานเนสาท ทำให้นาย
(ลัก คือ ลักทรัพย์, ริง คือ ริงราว) การสิ้นชีวิตของนายพรานเนสาทนั้นก็มผลคือ
นางสุก ก็จะมีการขโมยเงินและของ ในข้อมแม่ม่ายที่คงดูแลบุตรชายซึ่งยัง เล็กมากแต่
เพียง ๒๕๕๕ นี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นางมีความเชื่อมั่นในตนเอง

แผนของสุบิน

ผู้แต่งไม่แน่ใจว่า เมื่อสุบินอายุได้เจ็ดขวบก็คิดจะบวชเณร แต่นางสุภาณี
คลอเชื่อมั่นในความคึกของคน จึงพยายามพูดจาหว่านล้อมสุบินให้
บุตร เสียเปรียบของการบวชว่าชีวิตนักบวชนั้นไม่สุขสบาย และ
ทำจากบิดา ส่วนสุบินนั้นศรัทธาในการบวชมากและไม่นิยมการ
ระหว่างมารดาบิดา ส่วนสุบินแม่จะเสียใจแต่ก็ไปบวชเป็นเณรจนได้

๕. การถูกคร่าตัวไปนรกของนางสุภาณี

ผู้แต่งได้ดำเนินเรื่องต่อไปโดยอาศัยเหตุแห่งการที่นางสุภาณีไม่เห็นด้วยกับ
การบวชเณรของบุตร จนออกปากคัดค้านความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรดังกล่าวนั้น
เป็นผลที่ทำให้นางถูกคร่าตัวไปนรก กล่าวคือ เมื่อนางโกรธบุตรถึงขนาดคัดค้านความสัมพันธ์
นางจึงต้องหาเลี้ยงตนเองแต่ลำพัง จนวันหนึ่งขณะที่นางอ่อนเพลียหลับอยู่ในป่าหลังจาก
ที่หาผลไม้ไม่ได้แล้วนั้น ยมทูตก็มาคร่าเอาตัวนางไปนรก การไปนรกทำให้นางทราบถึงผล
เสียของการไม่ทำบุญ และเข้าใจในคุณค่าของการบวชเณรของบุตรว่าช่วยให้นางรอดพ้น
จากการถูกลงโทษจากยมบาลได้ เมื่อนางกลับมายังโลกมนุษย์นางจึงเป็นมิตรกับบุตรได้
และเล่าเรื่องนรกให้ชาวบ้านและพระเจ้ากรุงสุวักดีฟัง และต่อมานางก็บวชเป็นชี
เสียอีกคนหนึ่ง

๖. การรับโทษในนรกของนายพรานเนสาท

หลังจากที่ผู้แต่งได้สร้างเหตุการณ์ให้นางสุภาวดีได้ตระหนักถึงคุณค่าของการบวช และการรับรสพระธรรมในศาสนาแล้ว ผู้แต่งก็ได้ย้อนมากล่าวถึงนายพรานเนสาทว่า เมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็ต้องมารับกรรมเป็นเปรตในนรก และกำหนดให้เปรตเนสาทมาพบบุตร เพื่อขอส่วนบุญ

๗. การบวชเป็นพระภิกษุของสุบิน

การที่เปรตเนสาทมาพบบุตรคือสุบิน ทำให้สุบินได้บวชเป็นพระภิกษุเพราะสุบิน มีความเวทนามีคา และนำเรื่องที่บิดามาทหาไปเล่าให้พระอุปัชฌาย์ฟัง พระอุปัชฌาย์จึงอธิบายว่า การบวชเป็นพระนั้นช่วยได้เพียงมารดาเท่านั้นมีอาจช่วยบิดาให้พ้นโทษจากนรกได้ สุบินจึงตัดสินใจบวชเป็นพระภิกษุเพราะอายุก็ครบ ๒๐ ปีพอดี และเมื่อสุบินเล่าให้นางสุภาวดีฟังนางก็ยินดีด้วย และนำความขึ้นกราบทูลพระเจ้ากรุงสวางค์ซึ่งทรงรับอุปถัมภ์ ในการบวชเป็นพระภิกษุของสุบิน เพราะพระองค์เองเมื่อได้ฟังเรื่องราวเกี่ยวกับนรก จากนางสุภาวดีก็เกิดความกลัววายเป็นเปรตกรรม จึงคิดที่จะสะสมกบฏกุศลเช่นกัน

เห็นได้ว่าการดำเนินเรื่องของสุบินคำกาพย์เป็นไปอย่างราบรื่น เหตุการณ์ ในเรื่องมีความสอดคล้องต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผลกัน

๘. การปิดเรื่อง

ผู้แต่งปิดเรื่องด้วยการแสดงผลของการประกอบกรรมดีของสุบิน โดยชี้ให้เห็น ผลการกระทำดังกล่าวว่ามีผลทั้งแก่ตัวของสุบินเองและบุคคลอื่น เช่น นางสุภาวดีและนายพรานเนสาท ดังข้อความที่ว่า

เรื่องราวเจ้าสุบิน	จบเสร็จสิ้นแล้วท่านอา
คงได้เสวนามา	นางกัลยาสุภาวดี
ครั้นสิ้นชีพชีวัน	ไปเกิดสวรรค์ชั้นคิงสี
เนสาททราชนบตี	ม้วยชีพวิครวไลลา
เกิมนายกายไปคก	ในนรกทนทุกข์ชา
ครั้นเจ้าสุบินมา	ทรงผนวชบวชเป็นชี
แผนลกกุศลให้	บิดาไทพ้นทุกข์
ขึ้นจากนรกมี	ไปเกิดสวรรค์ชั้นคิงสา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๗-๑๐๘)

จากนั้นเล่าถึงพระเจ้ากรุงสวางดีที่ว่า

ไปเกียยังเมืองฟ้า	เกษมสุขทุกนิรันดร
ประกอบไปด้วยพิมาน	หมู่บริวารมากอนันต์
สุดจะร่ำมาร่ำพัน	ให้เสรีจล้นกระบิลมา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๘)

ส่วนบรรดาคณาญาติของนายพรานที่มีใจกุศล เมื่อสิ้นชีพไปแล้วก็ไปสู่สุคติภูมิ
ทั้งสิ้น ดังข้อความที่ว่า

ครั้นสิ้นชีพชีวา	ไปเกิดสวรรค์ชั้นดึงสิ
เสวยรมย์สมบัติพิพ	สุดจะหยิบมาวาที

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๘)

สุดท้ายผู้แต่งได้สรุปเกี่ยวกับความเป็นไปของสุบินเอง ซึ่งได้รับผลที่ล้ำค่ากว่า
ใครทั้งหมด คือ หลุดพ้นจากห่วงแห่งวิญสงสาร นับเป็นการจบเรื่องอย่างสมบูรณ์
สอดคล้องคล้องกับสภาวะจิตใจและการกระทำของสุบินเท่าที่ผ่านมาเป็นอย่างดี นอกจาก
นั้นการจบเรื่องโดยแจ่มแจ้งว่า ใครตายแล้วไปทางดีทางร้ายอย่างไร ก็แสดงให้เห็น
ความจริงอย่างหนึ่งในชีวิตมนุษย์ว่า ความตายเป็นสิ่งที่แน่นอน ตายแล้วไม่สามารถนำ
ทรัพย์สินสมบัติอันเป็นวัตถุติดตัวไปด้วยได้ แต่สิ่งที่จะมีผลต่ออนาคตของวิญญาณก็คือ กรรมดี
กรรมชั่ว ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การปิดเรื่องของสุบินคำกาพย์ เป็นลักษณะชี้ให้เห็น
สัจธรรมของชีวิตว่ามีเกิดย่อมมีดับ ทำให้ผู้อ่านไม่ประมาทสมเป็นบรรณกรรมทางศาสนา
อย่างแท้จริง

๓. การใช้คำและสำนวนโวหาร

การใช้คำและสำนวนโวหาร เป็นเรื่องของความงามทางด้านภาษาที่กวี
สร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยความสามารถในเชิงประพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทร้อยกรอง
ที่ต้องอาศัยการอ่านออกเสียงด้วยแล้ว ความไพเราะของภาษาย่อมจำเป็นมาก ภาษา
ร้อยกรองที่จะไพเราะได้นั้นเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น เสียงสัมผัสคือความคล้องจอง
ของถ้อยคำตามตำแหน่งที่บังคับและไม่บังคับ เสียงสูงต่ำของวรรณยุกต์ที่เหมาะสม

ตลอดจนกลวิธีอื่น ๆ ของกวี เช่น การเล่นคำในลักษณะต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากความไพเราะของภาษาแล้ว ร้อยกรองที่ดีจะต้องสะท้อนอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนหรือตัวละครที่สร้างขึ้น ใคอย่างชัดเจนลึกซึ้งด้วย เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมหรือวาทภาพตามได้ ดังที่เสฐียรโกเศศ ใคกล่าวไว้ถึงข้อได้เปรียบของร้อยกรองว่า

อย่างไรก็ดีเราอาจจะกล่าวได้ไม่สู้ผิดนักว่า หนังสือที่แต่งเป็นร้อยกรอง ย่อมมีมาก่อนหนังสือที่แต่งเป็นร้อยแก้วเป็นของแน่ เพราะอาจแสดงออกในเรื่องความคิด ความรู้สึกอันเกิดจากอารมณ์ได้ดีกว่าแต่งเป็นร้อยแก้ว คนที่เกิดอารมณ์เป็นสุขเป็นทุกข์ถึงขนาด ย่อมสำแดงความรู้สึกออกเป็นกลอน คือมีเสียง สูง ต่ำ สั้น ยาว หนัก เบา ได้ดีกว่าพูดออกมาตามปรกติ ซึ่งเป็นลักษณะถ้อยคำที่เป็นร้อยแก้ว เพราะฉะนั้นหนังสือที่แต่งเป็นกลอนจึงอ่านไคคล้อง เพราะฟังเกลี้ยง เกลา ทองจำไคง่าย*

ดังนั้น ในการวิเคราะห์การใช้คำ และสำนวนโวหาร ในเรื่อง สุบินคำกาพย์ นี้ ผู้วิจัยจึงศึกษากลวิธีการใช้ถ้อยคำทั้งในคำที่จะทำให้เกิดความไพเราะของเสียงอ่าน และในคำที่จะสร้างภาพ หรือ สะท้อนอารมณ์ของตัวละครให้ชัดเจนขึ้น และศึกษาสำนวนโวหารและการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามหรือวาทภาพไคแจ่มชัดหรือเข้าใจในเนื้อหายิ่งขึ้น ดังนี้

ก. การใช้คำ

การเลือกคำมาใช้ในการแต่งร้อยกรองอย่างมีจุดประสงค์เป็นลักษณะประการหนึ่งของเรื่อง สุบินคำกาพย์ ที่กล่าวว่า เลือกคำมาใช้อย่างมีจุดประสงค์ ก็เพราะการใช้คำในเรื่องนี้มีหลายลักษณะ ซึ่งแต่ละลักษณะจะกลมกลืนกับเนื้อหาและข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ การใช้คำในลักษณะต่าง ๆ นี้ไคแก่

๑. การซ้ำคำ
๒. การแผลงคำ
๓. การใช้คำสัมผัส

*เสฐียรโกเศศ, การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ (นครหลวงฯ : บรรณาการ, ๒๕๑๕), หน้า ๒๐-๒๑.

๔. การใช้คำที่ทำให้เห็นภาพชัดเจน
๕. การใช้คำที่มีจังหวะลีลาเหมาะกับอารมณ์ของตัวละคร
๖. การใช้คำศัพท์ทางศาสนา

๑. การซ้ำคำ ✕

การซ้ำคำเป็นลักษณะการเล่นคำอย่างหนึ่งเพื่อให้เสียงของบทร้อยกรองมีความไพเราะหรือมีฉันทลักษณ์ก็อาจช่วยให้ความหมายชัดเจนขึ้น ดังนั้นการเล่นคำซ้ำจึงมีหลายลักษณะ เช่น ซ้ำเสียง ซ้ำคำ และซ้ำความหมาย ดังที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ดังนี้

ซ้ำเสียง	ตัวอย่างเช่น	สลัดไตโคสลัดคั่นอง
ซ้ำคำ	ตัวอย่างเช่น	ไกล ไม่ไกล ทั้งไกล และมีไกล
ซ้ำความหมาย	ตัวอย่างเช่น	มีคคคุ้มมัวมด หลบล้นหนีซ่อน

ส่วนใน สุบินคำกาพย์ นี้ มีการซ้ำคำลักษณะเดียว คือการซ้ำคำเดียวกัน แแต่วางคำไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้

- ก) การซ้ำคำในวรรคเดียวกัน
- ข) การซ้ำคำต่างวรรคกัน
- ค) การซ้ำคำคั่นบท

ก) การซ้ำคำในวรรคเดียวกัน มีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑) การซ้ำคำในตำแหน่งที่ห่างกัน ปรากฏในกาพย์สุรางคนางค์
เท่านั้น อาจเขียนเป็นแผนได้ดังนี้ ๐๐๐๐ ตัวอย่างเช่น

ชลดา ศิริวิทย์เจริญ. "การศึกษาลิลิตตะเลงพ่ายเชิงสุนทรียศาสตร์".

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๑๘, หน้า ๑๔๓.

นางโชนนางจำ
 นางท้าวนางนาย
 นางขี้นางรำ
 หมอนวคหมอยา
 จะไปจะมา
 มีใกล้มีไกล
 หาเนื้อหาปลา
 จะกินจะนอน
 เวียนเกิดเวียนตาย

๒) การซ้ำคำติดกัน ปรากฏในกาพย์ทั้งสามชนิด มีทั้งซ้ำคำตอนต้นวรรค
 กลางวรรค และท้ายวรรค ดังนี้

(ก) ซ้ำต้นวรรค พบในกาพย์สุรางคนางค์และกาพย์ยานี
 เขียนเป็นแผนได้ดังนี้ กาพย์สุรางคนางค์ ๑๐๐๐ ตัวอย่างเช่น

คล้ายคล้ายวารี
 เกล้าเกล้าน้ำคำ
 หยกหยกขึ้นมา
 เค้นเค้นไปพบ

กาพย์ยานี ๑๐๐๐๐๐ ตัวอย่างเช่น นอนนอนจิตพะวัง

(ข) ซ้ำกลางวรรค พบในกาพย์มัจฉาและกาพย์ยานี เขียนเป็นแผน
 ได้ดังนี้

กาพย์มัจฉา ๐๐๐๐๐๐ ตัวอย่างเช่น เนสาทเข้าเข้าเข้าไพร

กาพย์ยานี ๐๐๐๐๐๐ ตัวอย่างเช่น เมารีกริกหนวกเคราสัน
 ออกพริ้นพริ้นลั่นทั่วกาย
 รุ่งรางรางเห็นลายมือ
 เห็นพ่องพ่องเขาตักใส่
 ๐๐๐๐๐๐ เขาตักเค็มค้อค้อมา
 ๐๐๐๐๐๐ ผูกทาบเค็มเค็มครัน

(ค) ซ้ำท้ายวรรค พบในกาพย์ทั้งสามชนิด เขียนเป็นแผน

ได้ดังนี้

กาพย์สุรางคนางค์ ๐๐๐๐๐ ต้วอย่างเช่น
 อวยพรพำพำ
 ลากไปเค็ดเค็ด
 หัวอกเปลี่ยนเปลี่ยน
 โยมชื่นอ่อนน้อย
 รำพึงคร้ามคร้าม
 เดินไปท่อมท่อม
 แล่นไปคล้ายคล้าย
 วิ่งไปเร่าเร่า
 เดินไปกุ่มกุ่ม
 ปากสั้นรวิรว

กาพย์ยานี ๐๐๐๐๐๐๐ ต้วอย่างเช่น
 พุกจาเล่นเสียงฮือฮือ
 ดูกแล่นไปพลันพลัน
 ทับกระຈกแสง เมลืองเมลือง
 พระเพลิงดูกลิ่นพลาบพลาบ
 พลุก็โพลงช่วงพรายพราย
 นั่งเรียงล้อมแต่ริมริม

๐๐๐๐๐๐ ต้วอย่างเช่น รำพึงใจหายหาย

กาพย์ฉมัง ๐๐๐๐๐ ต้วอย่างเช่น ตะวันเย็นโรโร

๐๐๐๐๐๐๐ ต้วอย่างเช่น

ใส่ชะลอมคาคหามไวไว

เจ้าสุบินไคยีนพำพำ

ข) การซ้ำคำต่างวรรคกัน พบเฉพาะในกาพย์สุรางคนางค์ เขียนเป็น
 แฉกได้ดังนี้ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ตัวอย่างเช่น
 แลซ้ายเปล้าตา แลขวาเปล้าใจ
 โรงม้าเป็นหลักัน โรงรถเรียงไป

ค) การซ้ำคำคั่นบท พบในกาพย์สุรางคนางค์และกาพย์ยานี มีทั้งซ้ำคำ
 คำเดียวและซ้ำสองคำดังนี้

๑) ซ้ำคำเดียว

กาพย์สุรางคนางค์เขียนเป็นแฉกได้ดังนี้

```

  ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐
  ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐
  ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐
  ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐
  
```

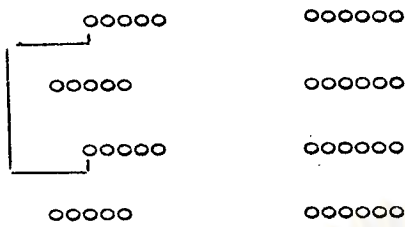
ตัวอย่างที่ ๑ ซ้ำคำว่า พวก เช่น

พวกถือหอซัด เห็นสัตว์เหี่ยวสกิด จูตาเป็นมัน
 ซั่งมือพอดนัค ซัดถูกสำคัญ ล้มลงเข้าพัน เกือเนือบักใจ
 พวกกุมหน้าไม้ ถือคั่นนำวสาย จับคอกพาคไต้
 เห็นนกยกประทับ ลันฉับออกไป ถูกมิกถูกไหล่ ลงคว้างกลางคิน
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๔)

ตัวอย่างที่ ๒ ซ้ำคำว่า ลาง เช่น

ลางคนรู้เล่ห์ มนต์หมากเปนเสน่ห์ เสกแบ่งละลายทา
 ให้เมียเซาหลง ลงหูลงตา ไข่ายุคชายผ้า ทาล่วงประเวณี
 ลางผู้มีศักดิ์ รักคั่นยั้งนัค ในรูปกษัตริย์
 ช่มเหงเมียท่าน ท้าการโลเกีย ไม่คิดมิดสี แก่บารพ์ทั้งหลาย
 ลางหญิงที่ชั่ว คิดนอกใจฉวี ปกมิดแยบคาย
 แต่งตัวฉัดหน้า หม่มฉานากกราย หัวร้อล่อชาย ให้เห็นเพลินตาม
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๗)

ภาพยานี เขียนเป็นแผนได้ดังนี้

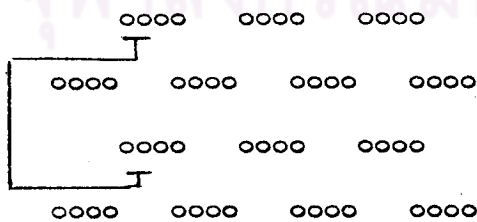
ตัวอย่างเช่น ข้าคำว่า ไหว้ ในบทไหว้ครู เช่น

ไหว้พระปฏิภนธรรม	อันลี้กล้าพันอุปรไมย
พระสุครพระวินัย	พระปรมัตถ์มากเหลือตรา
ไหว้พระอรียสงฆ์	อันท่านทรงซึ่งลิกษา
หวังจะไปรคฝูงประชา	ให้อยู่สุขจำเวญผล
ไหว้แก้วทั้งสามดวง	อันใหญ่หลวงยอดมงคล
ขอสวัสดิ์เลขาผล	มีแก่ข้าทุกเพราราย
ไหว้คุณพระอุปัชฌาย์	บิฑุมารคาข้าทั้งหลาย
เมตตาคว่าให้	ข้านี้ได้ซึ่งธรรมา
ไหว้คุณทุกคำเช่า	อยู่เหนือเกล้าปกเกล้า
โพลภัยอันโกลมา	ขอให้ไกลอย่าใกล้กราย

(ดูบับคำภาพ หน้า ๑)

๒) ข้าสองคำ

ภาพสุรางคนางค์ เขียนเป็นแผนได้ดังนี้

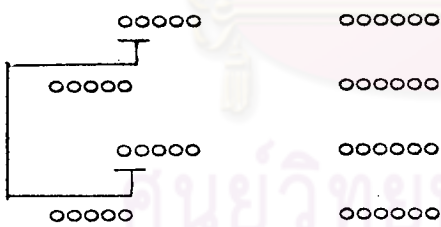
ตัวอย่างที่ ๑ ข้าคำว่า อ้ายพวก เช่น

อ้ายพวกปัญญา เอาคีมุกทำปลา ผูกเข้าสามสาย
 ลากไปเฉียดเฉียด เห็นเกล็ดพรายพราย ทำแยมทำคายเป็น ล้อให้ปลาหลง
 อ้ายพวกถือส้ม เดินไปกลุ่มกลุ่ม เห็นหนองย่องลง
 เล่นส้มโครมคราม น้ำขุ่นเวียนวง กุ้งปลาตางง วิ่งหนีโคลงเคลง
 อ้ายพวกเรือแซ่ คุ้คอกทอดแห ลุกห้อยโคงเคง
 หอคำนคราชั้น คิคปลาระแสง นั่งปลคออกเอง ทิ้งใส่ในระวาง
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๔)

ตัวอย่างที่ ๒ ซ้ำคำว่า อ้ายเหล่า เช่น

อ้ายเหล่าเหี่ยวฉก นายไค้ถึงหยก เลี้ยวครอกออกคลอง
 อ้ายลอคไค้ฉุน คัดฟากแยกช่อง คร้าพบใหม่ทอง ห่อผ้าพาไป
 อ้ายเหล่าฉลาดลัด สานเปนห้วยักษ์ งาแขงใส่ใน
 ปกผ้าไปนั่ง เหมือนจะซื้ออะไร เจ้าร้านฉับไป มันก็ครอบหัวลง
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๕)

กาพย์ยานี เขียนเป็นแผนไค้ดังนี้

ตัวอย่างเช่น ซ้ำคำว่า คนหนึ่ง ดังนี้

คนหนึ่งผมหยัดศึก งอกขนอกเครารอบคาง
 ลำโศคินมือค่าง กุมคาบง่าอยู่รอหัว
 คนหนึ่งถือหอกแดง ปลอกทองแดงกูฟิงกลัว
 หนวคเคราสั้นรวรวี จะแทงแม่ให้ล้มตาย
 คนหนึ่งลำเล็กเล็ก ถือค้อนเหล็กลูกพรายพราย
 ลูกชันเหมือนจะวาย ลงคั่นคอให้สั้นปราณ
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๖)

๒. การแผลงคำ

การแผลงคำในที่นี้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงบางส่วนของคำ โดยไม่ทำให้ความหมายเปลี่ยนไป มักจะใช้ในคำประพันธ์ ในเรื่องสุบินคำกาพย์ จะมีการแผลงสร้อยท้ายคำเพื่อให้สงและรับสัมผัสกับบทอื่น เช่น

เกศฯ	เกศ	ใช้ว่า	เกศัง	เพื่อสัมผัสกับ	วังนัง
เถระ		ใช้ว่า	เถริง	เพื่อสัมผัสกับ	เกศัง
กฤษร		ใช้ว่า	กฤษรง	เพื่อสัมผัสกับ	หลัง วัง และพัง
กิงส		ใช้ว่า	กิงสิ	เพื่อสัมผัสกับ	สุภาสิ และบสิ
ทุกข		ใช้ว่า	ทุกขา	เพื่อสัมผัสกับ	ลา และมา
ทุกข		ใช้ว่า	ทุกซี	เพื่อสัมผัสกับ	ซี และมี
กิงส		ใช้ว่า	กิงสา	เพื่อสัมผัสกับ	มรณา

๓. การใช้คำสัมผัส

การใช้คำสัมผัสเป็นสิ่งสำคัญในการแต่งร้อยกรอง เพราะเป็นปัจจัยอันหนึ่งที่ทำให้เสียงของบทกวีมีความไพเราะรื่นหู ในเรื่องสุบินคำกาพย์นี้ มีการใช้คำสัมผัสอย่างแพรวพราวทั้งสัมผัสสระ และสัมผัสพยัญชนะ และปรากฏในกาพย์ทั้งสามชนิดดังนี้

ก) กาพย์ยานี ๑๑

๑) สัมผัสพยัญชนะ

สัมผัสพยัญชนะ เป็นสัมผัสไม่บังคับ จึงปรากฏภายในวรรค ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เหล่าพรานไพรตามกล่นเกลื่อน

ไคยินเสียงสากแสก

เคินค้อมกรานเกรงน้ำใจ

ช่องแหวแลล็กลิบ

ชวนชวายช่วยทำทาน

ส่งสิ้นเสวีจแล้วหรือ

ประจำเหลี่ยมแลลานใจ

เจ้าจงยับยั้งอยู่

ครั้น ท่าน ทอ คอง คเณ
ดุก แลน พลาง หอบ ห่อ แห
ไม้ เท้า เชอ จจ จ้อง

๒) สัมผัสสระ

สัมผัสสระที่ยกมา ณ ที่นี้ ก็เป็นสัมผัสภายในวรรคเช่นเดียวกันดังนี้

ถ้า ว่า อายุ ถวน
ท้าว ถว ย เสื่อ เน้อ อออน
พร ม ที่ น อน หม อน ลาย ทอง
บว ช เป็น ชี มี วา สน า
พ ัก ท อง มี ส อง ใบ
คร ั้น ท ำ ส ำ ร ็ ร ็ จ ห ม ค
ถึง ว ัด ม ัก เค ็ ย ว ใ
กล ั บ มา ว ัด จ ัก เท ร ี ย ม ก าร
คน ผู้ เ เ า เ า ใ จ อ การ
อ ธิ การ ท ำ น ห ม ผ ำ

๓) กาพย์ฉบับ ๑๖

๑) สัมผัสพยัญชนะ

คร ั้น ร ุ่ง ส แ ง ใ ส
ช ำ ร ะ ส ร ะ ส ร ง ค ง ค า
ป ร ะ ค ั บ เ ร ื่ อง ว ิ จ ิ ท ร จ ิ บ ใ จ
ม ุ ช มา ต ย ก ั ม เ ก ล ำ ร า บ ก ร า น
แ ก ล ำ ก ล ำ น ำ ใ จ ย ั้ง ย ิ น
ค ก แ ด ง ค ร บ ค ร ั น
น ห ล ำ ท น า ย ไ พ ร ั ร อ ม ค ล า ไ ค ล
อ น ึ่ง บ ำ น ั น ั น เ ก า น เช ก เ า

หยุดยั้งชุกชุม เจริญ
เปื่อยเน่าเนื้อหนัง พุพอง

๒) สัมผัสสระ

ลาเนื้อเถื่อน นังถอกเขา
 ให้เสมียนเขียน หมายประทับตรา
 แต่งทนายชาย ขวา
 ทั้งธนูเกาทัณฑ์ คั่นรี
 เข้าคองพง พี
 เกศามมหงอก คอกเลา
 อุกสำหพา คิว
 ถึงบ้านอาน หมาย
 นำใจไม่พรัน พันเพื่อน
 พรานเข้าเจ้า บ้านตักเคื่อน
 ครันแจงใน คีมีมา
 แล้วให้พระราชทาน พรานป่า

ค) กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

๑) สัมผัสพยัญชนะ

พลเพียบแค้น คิน
 นังร้านเรียง รាយ
เลือกสน ลนลาน
ช่วยชี้ ทางเทา
เหาะเห็น รุ่งเรือง
ลอยเลื่อน ลงมา
นางนบ นอบไหว
แทบ เฝ้าท่านไท้
เจ้าจร ลีลาศ

นมเนยมีมัน

ป้อมเป็นชิ้นชิ้น

๒) สัมผัสนิม

คนเคี้ยวเปลี่ยนเพื่อน

ข้ามตรอกออกคง

หลงทางกลางวัน

คำบลหนไค

น้ำคำอ่ามฤค

เตาปลาอาศัย

จรเซเฑรา

งเงือกเกลือกว้าย

กำแพงหลงลอม

คือกกใจ

เอกองคทรงพรค

กาสาผ้าเหลือง

มีคมนงนใจ

ซึนจิตพิศวง

ส่วนทานพรานฉว

สะกุงแคแปรคว

ดูกชายสายสมร

การเล่นสัมผัสทั้งสัมผัสพยัญชนะ และสัมผัสสระนี้ ทำให้เสียงของคำประพันธ์
ไพเราะ ตัวอย่างเช่น บทที่บรรยายถึงการแต่งตัวนั่นคือ สุบิน ว่า

นุ่งกาลิพัตร จับพกกระทัก จับโจงหางหงส์
 สายสุวรรณผืนเดียว ประจำเพชรเจ็ควง รักรอยเอวองค์ งดงามเรืองรอง
 ใส่เสื้ออินทรขลุ ก่ามะหยี่ชมพู บุคมังกรทอง
 เจียรระบาศคาคอก กระหนกกานเควี่กรอง ชายกรวยชุกทอง สะบักไกวไปมา
 สายสร้อยห้อยแล้ว สอดสังวาลแก้ว สะอึ่งทองชายขวา
 ทับทรวงพวงเพชร แกมเกล็ดมุกดา แสงระยับจับตา ตะละเครื่องเมืองแมน
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๓)

และบทที่บรรยายถึง เปรตนวนพราณเนสหาที่ไปเกิดเป็นเทพ ว่า

ก่าเนื้กเกิดในเมืองสวรรค์	วิมานเจ็คชั้น
ประทับควยแก้วเกาประการ	
ชั้นหนึ่งแก้วมุกดาหาร	สองแก้วโมราน
ชั้นสามแก้วผลึกไพบุลย์	
ชั้นสี่มรกตจำรูญ	ชั้นห้าไฟฑูรย์
ชั้นหกทับทิมพริ้มพราย	
ชั้นเจ็คเพชรรัตนเรืองสาย	เนคินพริ้มพราย
กระจายแจ่มแจ่มแสงสี	
หางหงส์ขอฟ้าปราลี	แคลวนมณี
แกมมาศโสภาสพิมาน	
สูงไค้เก๊าโยชนประมาณ	มีส่วนอุทยาน
สระโบกขรณีสมสรรพ	

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๔)

๔. การใช้คำที่ทำให้เห็นภาพชัดเจน
 การใช้คำที่ทำให้เห็นภาพที่สังเกตเห็นได้ชัดในเรื่องนี้ คือการใช้คำกริยา
 และคำวิเศษณ์ ดังนี้

ก) การใช้คำกริยา เช่น

- ๑) โคโคจรคเคินโคคมา ชุนพฤษามองมุงหมาย
 ย่องเท้ายกทองปราย สับนกดางวางเข้าทรวง

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๒)

คำกริยา มองมุ่งหมาย และ ย่องเท้า ทำให้ผู้อ่านสามารถเห็นภาพของ นายพรานเนสาทในตอนนี้ได้อย่างเด่นชัด กริยา มองมุ่งหมาย คือ จ้องตาไม่กะพริบ หรือมองอย่างหมั่นที่ จะกระทำการอันใดอันหนึ่งกับสิ่งที่ตนมอง และกริยา ย่องเท้า ก็ทำให้เห็นอาการก้าวไปช้า ๆ อย่างแผ่วเบา และระมัดระวังมิให้เกิดเสียงเพื่อมิให้อีกฝ่ายรู้ตัว

- ๒) จำเวฐในยศลา คนนับหน้าทุกถิ่นฐาน
เขาเรียกท่านขุนพราน เคนค้อมกราบเกรงน้ำใจ
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๓)

คำกริยา เคนค้อมกราบ คือ เคนค้อมตัว แสดงความอ่อนน้อมต่อผู้ที่ตนเดินผ่านการใช้คำกริยาเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความเคารพยำเกรงของชาวบ้าน ที่มีต่อ นายพรานเนสาทได้ก็ว่ามีมากน้อยเพียงไร

- ๓) เพลาล่วงตักคืน ไก่เดือนคืนปรบปีกชน
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๓)

คำว่า ปรบปีกชน ทำให้ผู้อ่านสามารถวาดภาพไก่ที่กระพือปีกออกแล้วหุบลงโดยเร็วพร้อมกับส่งเสียงชนไปด้วย

- ๔) หามุญพ่อกุณไม้ หมูบ่าวไพร่จะรำคาญ
ที่นี้บ้านย่านพราน จะลุ่มลงเป็นศอกแซน
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๐)

คำว่า ลุ่มลง ให้ภาพของการพังทลายลงอย่างช้า ๆ ในที่นี้ให้ภาพของหมู่บ้านที่ค่อย ๆ เจริญบเหาะลงทุกวันหรือความเจริญทางวัตถุหยุดชะงัก กล่าวคือเสื่อมลงเรื่อย ๆ นั้นเอง

- ๕) สังขาสีณา นรกฝูงหมา ใหญ่เท่าช้างสาร
เขี้ยวขาวราวแข็ง คมพันประมาณ เห็นเปเรศวิงทะยาน ฉวยกัณฑ์แกว่ง
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๓)

อาการ ฉวยกัศพัดแกว่ง ทำให้เห็นภาพร่างของเปรตที่อยู่คาปากของสุนัข ซึ่งมีเขี้ยวแหลมคม นอกจากนั้นสุนัขยังแกว่งร่างของเหยื่อ ซึ่งน่าจะทำให้เหยื่อคือเปรตนั้นได้รับความเจ็บปวดทุกข์ทรมานมากขึ้น

๖) คนหนึ่ง เข้มแข็ง กุมไม้ย่ายแยง พอลอเข้ามา
คนหนึ่ง เปิดมือ หลอกหลอน เหลือกตา ยกมือขึ้นง่า ค้างท่าจะรัน
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๒)

บทนี้ เป็น บทบรรยายกิริยาอาการของคนที่เล่นกระบี่กระบอง นับว่าผู้แต่งบรรยายภาพตัวละครได้อย่างแจ่มชัด เช่น คนหนึ่งทำอาการหลอกหลอนเหลือกตา ทำให้เห็นภาพอาการล่อหลอก โดยยกดอกคาไปมาหรือเหลือกตาขึ้นเบื้องบน

๗) นมยานคี่เก้ง แอนอกยกเคลง แคลงพัดปักมือ
ตีกันเปะปะ เงะงะงัดง้อ ผูกคนโทฮือ อึงสนั่นห้วนไหว
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๓)

การที่ผู้แต่งบรรยายว่า แอนอกยกเคลง แคลงพัดปักมือ ทำให้เห็นภาพผู้ที่เปลือยอกแทงเต็งเมื่อเวลาที่วิ่งหรือเคลื่อนไหว ทรวงอกก็จะกระเพื่อมหรือถ้าหยุดยืนนานก็จะแกว่งไปมา

๘) หัวล้านชนกัน วิ่งกระแทกแตกกัน หันเด็กเลือกไส
กระทมเข้าหน้าฉาน หัวล้านออกไฟ ต่างเอี้ยแอนไหล่ ไส่กันอลหม่าน
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๓)

บทบรรยายบทนี้ ทำให้เห็นภาพคู่ต่อสู้ทั้งสองอย่างชัดเจน เช่น วิ่งกระแทกแตกกัน หรือ ต่างเอี้ยแอนไหล่ ไส่กันอลหม่าน ให้ภาพของผู้ที่วิ่งชนสีข้างกันหรือเบียดไหล่กันเพื่อประลองกำลัง เป็นต้น

๙) แล้วทั้งกัลปพฤษ์ ผูกคนคึกคึก จิงกัทักหาญ
ค่างช่วงชิงกัน สนั่นคินคาน บ้างล้มคลุกคลาน แดกตาพากาย
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๓)

บทนี้ให้ภาพผู้คนที่มาสอบก็ลปฤกษ์ว่าต่างแย่งชิงกันเบียดเสียดเข้ามา
ส่งเสียงกึ่งและบางคนถึงกับหกล้มเพราะถูกเบียด

ข) การใช้คำวิเศษณ์ เช่น

เลือกตั้งไหลลงครอครอ

คำ ครอครอ ทำให้รู้สึกถึงอาการของเลือด
ที่ไหลไม่หยุดและไหลที่ละมาก ๆ

โลหิตทรมเปื้อนปากคอ

คำ ทรม น่าจะมีความหมายเช่นเดียวกับ
โทมรม เช่น เรามักใช้ว่าเลือดโทมรมกาย
คือการที่เลือดออกมากจนเปราะเปื้อนไป
ทั่วร่างนั่นเอง

เนสาทพุ่งหอกฉร่อ

คำ ฉร่อ ทำให้เห็นภาพนายพรานเนสาทว่า
มีความแข็งแรงคล่องแคล่ว ว่องไว และ
แม่นยำในการพุ่งหอกไปที่เหยื่อของคน

คามพันปริงลงจมสน

คำ พันปริง ให้ความรู้สึกถึงการพันอย่างสุด
กำลัง

เย็นสะที่นพองหนังหัว

คำ เย็นสะที่น ให้ความรู้สึกถึงอาการหนาว
สะท้านเข้าไปถึงหัวใจ รู้สึกถึงอาการหัว
หวิวด้วยความกลัว

เชือกเนื้อด้างเลือกเหลว

คำ เลือกเหลว ทำให้เห็นภาพของเลือก
ซึ่งมีลักษณะเป็นน้ำและเมือกปนกันอยู่

จะกลืนข้าวปลา คาคอคกัณคณ

คำ คกัณคณ ให้ความรู้สึกถึงอาการกลืน
อาหารไม่ลงคอที่เรียกว่าคคอยู่ที่คอหอย
ฉะฉิดฉะอม กลืนไม่เข้าคายไม่ออก

เหยาเรื้อนหักคร่าคร่า

คำ คร่าคร่า ทำให้เห็นความเก่า ความ
ทรุดโทรมของเรื้อนซักเจ็นยิ่งขึ้น

จากหลังคาหลุคหล่นไซว

คำ หลุคหล่นไซว ทำให้เห็นภาพจากที่บุตรอ่อน
หลุคว่วงอยู่เกลื่อนกลาด

ตะพายยามรุ่มร่าม

คำ รุ่มร่าม น่าจะมีความหมายเช่นเดียวกับ รุ่มร่าม คือ เกะกะ รุงรังไม่คล่องแคล่ว กระฉับ ทะมัดทะแมง

นอนตายตัวแข็ง

อาการ ตัวแข็ง ทำให้เห็นภาพของคนทีลึนใจ แล้วร่างกายจะเปลี่ยนเป็นเย็นชืดและแข็งเกร็ง

แล่นลุ่มโครมคราม

โครมคราม คือเสียงของน้ำที่แตกกระเซ็น เมื่อคนกลุ่มลงในน้ำคล้ายกับเสียงน้ำที่ทิ้งเวลาปลาคืนหรือฟาคหัวฟาคหางอยู่ในน้ำ

ปากโป้งโก้งเก้ง

คำ โก้งเก้ง ทำให้เห็นภาพของคนทีพูดอะไรไปเรื่อยโดยไม่ยั้งคิดหรือพูดจากรานคนอื่นโดยไม่มีเหตุผล หรือประเภทพูดจาโง่งเงงไม่ระวังปากนั่นเอง

น้ำตาลงโอบคาง

คำ โอบคาง ทำให้เห็นปริมาณของน้ำตาลว่ามีมาก และรู้สึกถึงอารมณ์รันทดของตัวละครว่าโศกเศร้าเสียใจถึงขนาดไม่มีอารมณ์จะเข้คน้ำตาล ปล่อยให้ไหลอาบแก้มระเรื่อมาจนถึงคาง

ถูกชันพลางหอมห่อแท้

อาการ หอมห่อแท้ ทำให้เห็นภาพของผู้ที่หอมจนตัวโยนจนต้องหายใจทางปาก

คนหนึ่งด้านถึงหู แแบครวนชูลงมาใส่

คำ ครวนชู ทำให้เห็นภาพของครวนที่เป็นสายยาวและหนัก เวลาลากสายมักพันกระหนกกันเองทำให้เกิดเสียง

คอเปื่อยปากแหง

คำว่า เปื่อย และ แหง ทำให้รู้สึกถึงความเจ็บปวดทรมานของผู้ที่ถูกน้ำกรรคักคอ และปากจนมีอาการคั่งกลาว

๕. การใช้คำที่มีจังหวะลีลาเหมาะกับอารมณ์ของตัวละคร

เรื่อง สุบินคำกาพย์ นี้มีตัวละครเอกไม่มากนัก และในบรรดาตัวละครเอกเหล่านั้นนางสุภาศิตูจะเป็นตัวละครเอกเพียงตัวเดียวที่แสดงอารมณ์ต่าง ๆ อย่างชัดเจน และในบทที่แสดงอารมณ์ต่าง ๆ ของนาง ผู้แต่งก็ใช้คำที่มีจังหวะลีลาเหมาะสมกับตัวอย่างเช่น

ก) ตอนที่แสดงอารมณ์รุนแรง เช่น อารมณ์โกรธ ก็จะใช้ถ้อยคำที่มีลีลาที่สะท้อนความอึดอัด คับแค้นใจ โดยการลงท้ายวรรคด้วยคำตายที่มีเสียงหนัก เช่น บทบรรยายอาการโกรธของนางสุภาศิตูว่า

โมโหนางคึก ปากสั้นรีกริก ขบพันคำรณ^๑ หรือตอนที่นางบรืภาษสุบินว่า
น้ำรคหัวสาก สอนเด็กปากมาก เลี้ยงลูกใจแข็ง^๒ เป็นต้น

ข) ตอนที่ต้องการสะท้อนอารมณ์อ่อนหวานชวนเคลิบเคลิ้มหรือเศร้าสร้อยหม่นหมอง ก็จะใช้คำที่ให้เสียงอ่อนเนิบ เช่น บทบรรยายคอนนางสุภาศิตูรำคราญถึงนายพรานเฝ้าผู้เสียชีวิต จะเห็นได้ว่าคำส่วนใหญ่ประสมสระเสียงยาว ดังนี้

ทิ้งเมียบ่เสี่ยเป่นหม้าย	คนทั้งหลายจักเยาะเย้ย
ไอ้ออก <u>ก</u> อุเอ <u>ย</u>	จะครอมใจทุกเวลา
เลี้ยง <u>ก</u> ัน <u>แ</u> ค <u>บ</u> าว <u>ส</u> าว	คุมเกิดเจ้าสุบินมา
บ <u>ห</u> อน <u>จ</u> ะ <u>ร</u> ู <u>ว</u> า	ให้เมียบ่แคน <u>เท</u> า <u>ไ</u> ย <u>ย</u> อง
พ <u>ล</u> าค <u>พ</u> ล <u>ัง</u> พ <u>อ</u> ล <u>ัง</u> ส <u>อ</u> น	ไม <u>ค</u> ั <u>ร</u> อน <u>ไ</u> ห <u>ม</u> น <u>ม</u> อง
ม <u>ั</u> ค <u>น</u> ี <u>ร</u> ม <u>ไ</u> พ <u>ู</u> ร <u>ี</u> ท <u>อ</u> ง	ล <u>ม</u> เส <u>ี่ย</u> แล <u>ว</u> จะ <u>ร</u> อน <u>ค</u> แ
ไอ้อ <u>อ</u> พ <u>ู</u> ร <u>อ</u> ย <u>ช</u> ัง	เม <u>ียบ</u> าน <u>ัง</u> ไม <u>เ</u> ล <u>ย</u> ว <u>แล</u>
น <u>อ</u> น <u>น</u> ิง <u>ไม</u> ณ <u>ั</u> น <u>แ</u> ปร	พ <u>อ</u> ไ <u>ก</u> ร <u>ช</u> ัง <u>ไม</u> เจ <u>ร</u> จ <u>า</u>
ท <u>ุ</u> ก <u>วัน</u> เว <u>ล</u> า <u>ก</u> ิน	เร <u>ย</u> ีก <u>สุ</u> บ <u>ิน</u> มา <u>พ</u> อ <u>มา</u>
วัน <u>น</u> อน <u>ห</u> ล <u>ับ</u> ค <u>า</u>	ไม <u>เร</u> ย <u>ีก</u> ห <u>า</u> ล <u>ูก</u> ส <u>าย</u> ใจ
ส <u>ง</u> ส <u>าร</u> แ <u>ต</u> ล <u>ูก</u> น <u>อ</u> ย	จะ <u>ล</u> ะ <u>ห</u> อ <u>ย</u> น <u>ำ</u> ค <u>า</u> ไ <u>ล</u>
จะ <u>เร</u> ย <u>ีก</u> พ <u>อ</u> แ <u>ก</u> ผู้ <u>ไ</u> ด	เป <u>น</u> ก <u>ำ</u> พ <u>ร</u> า <u>อ</u> ย <u>ุ</u> เอ <u>ก</u> า

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๘)

^๑กรมศิลปากร, สุบินคำกาพย์, หน้า ๔๔.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

๖. การใช้คำศัพท์ทางศาสนา

เรื่อง สุนิคำกาพย์ เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนแนวคิดทางศาสนา จึงพบว่า มีการใช้ศัพท์ทางศาสนา เช่นคำว่า อนิจจังสังขารอ อกุศลลา พุทธังขัมมัง โลโกหิงสา เมตตา ชรา ปลง คีล ทาน มัจฉา คัมहा กาม หลง มุสา อุเบกขา โทโส ออนุโมทนา เวรา ทุกขัง พระนฤพาน ชันธิ์ และมรณะ ซึ่งสังเกตได้ว่าคำเหล่านี้เป็นคำพื้น ๆ ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปเข้าใจได้

๗. การใช้สำนวนโวหาร

โวหาร ได้แก่การใช้ถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิงเป็นการแสดงข้อความออกมาใน ท่วงนองต่าง ๆ เพื่อให้ข้อความได้เนื้อความดี มีความหมายแจ่มแจ้ง เหมาะสมน่าฟัง^๑ ในเรื่อง สุนิคำกาพย์ นี้ ถึงแม้จะเป็นวรรณกรรมร้อยกรองแต่ก็ประกอบด้วยโวหาร ต่าง ๆ ทั้งบรรยายโวหาร พรรณาโวหาร และ เทศนาโวหาร ที่เด่นมากคือบรรยาย โวหาร รองลงมาได้แก่พรรณนาโวหาร ส่วนเทศนาโวหารนั้นมีปะปนอยู่บ้างไม่มากนัก ดังนี้

๑. บรรยายโวหาร

ลักษณะเด่นของโวหารเชิงบรรยายในเรื่อง สุนิคำกาพย์ คือการบรรยาย ความอย่างละเอียด ที่เห็นได้ชัดได้แก่การบรรยายพฤติกรรมใจพฤติกรรมหนึ่งของตัวละคร ตั้งแต่ต้นจนจบอย่างละเอียดทุกขั้นตอน ซึ่งทำให้ได้ภาพที่สมบูรณ์ไม่ค้างค้ำ เช่นตอนที่ บรรยายการออกไล่สัตว์ของนายพรานเนสาท ผู้แต่งเริ่มกล่าวตั้งแต่ นายพรานรำพึงที่ จะไปล่าสัตว์มาถวายพระเจ้ากรุงสุวักดี จนรุ่งเช้าจะเตรียมตัวไปก็เข้าไปว่าลาบุตร เพราะจะต้องไปหลายวัน มีการสั่งเสียภรรยาให้ดูแลบุตรให้ดี ครั้นได้เวลาเดินทาง ผู้แต่งก็บรรยายถึงการแค้นตัว เดินทางออกจากบ้านถึงป่า บรรยายธรรมชาติในป่า และเล่าว่ามีเงื่อมผาที่เทวดาสั่งสู้อยู่ นายพรานฆ่าหมูเพื่อเข็นสรวงเทวดา ขั้นตอนการ ฆ่าหมูก็บรรยายอย่างละเอียด ดังนี้

^๑ประสิทธิ์ กาพย์กลอน, การเขียนภาคปฏิบัติ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑๒๗.

คิดแล้วเสียบสิงขร
ยกปิ่นครั้นไคที่
ล้มกลิ้งพรานวังถึง
ชกมีคแตระและกัน
เนื้อชาผาเสร์จสรพ
ครั้นแล้วก็ตกแดง
เหล่าชาวก็เขินวิก
ขอเชิญเทพจอมผา

เห็นสุกรตัวหนึ่งพี
สับนกงางถูกสำคัญ
คาบฟันปรุ่งลงจมน
คัมปอกนั้นคัวอ้วแกง
คาบไม้คัมบึงพะแนง
คั่งศาลสูงชันเทียมตา
จุกเทียนปักกราบสามครา
กุมรักษาเอิ้นดูพราน

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๒)

จากนั้นเหวคามันคาลให้มีไคทอง ในคอนนี้ผู้แต่งได้บรรยายถึงการพิชิตโคนัน
อย่างละเอียดว่า

.....
ขุนพรานเห็นเค็มตา
คอยคอมมองคืนเหยียบ
กระหับตัวชะเง้อยีน
เสียบคามสุ่มทุกซมิ
ยกปิ่นสับนกงแลม
ลมพรบพรานคัมมือ
ลูกแลนไปพลันพลัน
ลอคเขาไสยามกอน
เชือกเนื้อลางเลือกเหลว

.....
ก็ตีใจมือจับปิ่น
มิให้เกรียบกลัวจะคืน
เหยียบไม่ลั่นลึกลั่นแลม
พอเค็มสนัดปากกระแอม
สิ้นคังฆางเข้าคัมคัน
วาปานคือไคชั้นสวรรค
ชกมีคแตระออกจากเอ้ว
แตระหนังปลอนออกเร็วเร็ว
ทำเป้นชั้นสิ้นทั้งตัว

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๓)

หลังจากที่ฆ่าไคไคได้แล้วตกค้ำก็ทำห้วงนอนพัก ตอนคึกอากาศเย็นจึงลุกขึ้นมา
ก่อไฟ และบรรยายว่านายพรานออกล่าสัตว์ช่วงนั้นเป็นเวลานานถึงสอง เดือนจึงกลับบ้าน
อวคข้าวของที่ได้มาแก่บุตรภรรยาและชาวบ้าน และเข้ารุ่งขึ้นก็ไปเฝ้าพระเจ้ากรุงสุวดีดี
เพื่อนำของไปถวาย ลักษณะการบรรยายพฤติกรรมอย่างละเอียดตั้งแต่ต้นจนจบเช่นนี้
ทำให้ผู้อ่านรู้สึกคุ้นเคยกับตัวละคร นอกจากนั้นหากพฤติกรรมที่ตัวละครแสดงออกมานั้น
เป็นสิ่งที่น่าเรียนรู้ หรือเป็นศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่ง การบรรยายอย่างละเอียดเช่นนี้
ก็นับว่าเป็นการให้ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้อ่านด้วย เช่น ในเรื่องนี้ก็ได้ทราบถึงกลวิธีการ
ล่าสัตว์ การจัดการกับสัตว์ที่ล่ามาได้ ตลอดจนการใช้ชีวิตอย่างพรานซึ่งถึงแม้จะ

เป็นเรื่องไกลตัวผู้อ่าน แต่ก็น่าชมเชยผู้แต่งที่พยายามให้ข้อมูลอย่างละเอียดแสดงถึง
ภูมิปัญญาของผู้แต่งเองด้วย

นอกจากนั้น ลักษณะการบรรยายพฤติกรรมตัวละครอย่างละเอียดนี้ยังปรากฏ
ในตอนบรรยายพฤติกรรมของสุบิน เมื่อเป็นเณรซึ่งใช้กาพย์ยานี ๑๑ ถึง ๒๓ บท
บรรยายความว่า เมื่อสุบินบวชแล้วก็มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาพระธรรมและ
ปรนนิบัติพระอาจารย์และมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี เช่นตอนเย็น
ก็คอยตีระฆังในวัด จากนั้นก็หาฟืนมาใส่เตาไฟ แล้วไปจุดเทียนในห้องพระอาจารย์
จัดการทำความสะอาดกระโถนและวางไว้ให้ท่าน เสร็จแล้วก็ไปตักน้ำใส่ขันมาถวาย
แล้วไปจิกที่นอนทำความสะอาดให้อย่างเรียบร้อย เมื่อพระอาจารย์จำวัดสุบินก็ทวนให้
จนเสร็จธุระต่าง ๆ ถึงกลางคืนแล้ว จึงกลับมายังห้องของตน ท่องบ่นความรู้จนจำได้
ขึ้นใจจึงเข้านอนเวลาสองยาม เมื่อตื่นขึ้นมาในตอนเช้าตรู่ก็ไปยังห้องพระอาจารย์
จุดเทียนให้ท่านแล้วซักถามวิชาความรู้ที่ควรจกจำ ตอนสายก็ออกไปเก็บดอกไม้มาถวาย
พระพุทธรูปที่แทนมุชา เมื่อมีขบวนกลับมาก็จัดสำรับสำหรับประเคนพระอาจารย์
เมื่อประเคนแล้วก็คอยเฝ้าปรนนิบัติรับใช้อยู่ใกล้ ๆ เมื่อท่านฉันอาหารเสร็จก็คำหมากร
พดูประเคนอีก แล้วจึงยกสำรับเค็มนั้นมาฉันในหมู่เณรด้วยกัน เมื่อฉันเสร็จก็มานั่งทบทวน
ตำรา จากนั้นก็กวาดวัดและคอยดูแลเรื่องน้ำใส่น้ำฉันของพระในวัด ถ้าขุ่นก็เปลี่ยน
น้ำใหม่ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและรู้จักหน้าที่เช่นนี้ ทำให้
สุบินเป็นที่รักของพระทั่วทั้งวัด นอกจากนี้ผู้แต่งยังบรรยายถึงเนื้อหาความรู้ที่สุบินร่ำเรียน
อีกด้วย ดังข้อความที่ว่า

ปัญญาปรากฏลือ
สวคมนต์เลาชั้นใจ
เลาสูตรทำตัวมูล
เจ้านาคัมภีร์หลวง
เรียนนั่งวิปัสสนา
ร่าจันต์อินทรี

เรียนหนังสือจบหอมไทย
สิบสองผูกจำผังทรวง
จุมบริบูรณ์สิ้นทั้งปวง
รูอรุณแปลพระบาลี
อุคสาห์เพียรทุกราศรี
ให้เห็นโทษในรางกาย

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๘๘)

นอกจากกิจกรรมประจำวันในวัดแล้ว ผู้แต่งก็ได้บรรยายว่าสุบินยังคงไปดูแลนางสุภาคืออย่างสม่ำเสมอ ซึ่งการบรรยายพฤติกรรมของสุบินอย่างละเอียดเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพชีวิตของเนรไค้อย่างชัดเจน

๒. พรรณนาโวหาร

ประสิทธิ์ กายภักกลอน ใค้อธิบายเกี่ยวกับ พรรณนาโวหาร ไว้ว่า

มีลักษณะคล้ายบรรยายโวหารแต่ต้องสอดแทรกหรือใส่อารมณ์ความรู้สึกให้ผู้อ่านเห็นคล้อยตามไปด้วย โวหารแบบนี้มักใช้ชมความงามของบ้านเมือง สถานที่ ความดีของบุคคล หรือแสดงอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ เช่น โกรธ รัก เกลียด

ในเรื่อง สุบินคำกาศย์ นี้ ใช้โวหารเชิงพรรณนาในบทที่แสดงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร ตลอดจนการพรรณนาให้เห็นภาพความงามหรือความน่าเกลียดน่ากลัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังนี้

ก) การพรรณนาอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร

ในเรื่อง สุบินคำกาศย์ นี้ ผู้แต่งแสดงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครให้ผู้อ่านเข้าใจได้ด้วยการพรรณนาความนึกคิดและกิริยาท่าทางของตัวละครนั้น ๆ โดยการเลือกใช้คำที่สะท้อนอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครได้อย่างแจ่มชัด เช่นตอนที่นายพรานเนสาทเข้าไปล่าสัตว์เป็นเวลาแรมเดือน ก่อนไปก็เข้าไปอุ้มบุตร ในตอนนี้ผู้แต่งได้พรรณนาว่า

เตรียมตัวทุกสิ่งสิ้น
 อุ่มชูสูงสงสาร
 จะรุมที่แกมลูก
 จะรองจะวนวาย
 รุมมือตีนชาวชาย
 โอ้อ้อแก้วกลอยใจ
 พอจักเข้าไพรพนม
 ผลไม้อันโอชา

เรียกสุบินเจ้ากุมาร
 ทานขุนพรานรักใจหาย
 กลัวจะถูกทวนเคราคาย
 ความถนอมเป็นเหลือใจ
 แล้วจึงย้ายรุมหลังไหล
 อยู่จึ่งคือยาโสกา
 เสาะประสมคัมภีร์
 มาฝากเจ้าอย่าหมองศรี

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๐)

จากข้อความนี้ผู้อ่านจะรู้สึกได้ถึงอารมณ์รักอันอ่อนหวานที่มีคามีต่อบุตร แม้จะ
 สัมผัสด้วยความรักใคร่ก็มีกระวัง กระทำอย่างอ่อนโยน นิ่มนวล ทะนุถนอม นอกจากนี้
 นั้นก็ผูกกับบุตรด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวาน ปลอดภัย เช่น

โอ้อ้อแก้วกลอยใจ อยู่จึ่งคือยาโสกา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๐)

และยังให้สัญญาที่แสดงความรักความผูกพันทางใจที่มีคามีต่อบุตรว่า

พอจักเข้าไพรพนม เสาะประสมคัมภีร์
 ผลไม้อันโอชา มาฝากเจ้าอย่าหมองศรี

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๐)

การแสดงความรักความห่วงใยของบิดาที่มีต่อบุตรมิได้จบสิ้นเพียงแค่นี้ ผู้แต่ง
 ยังพรรณนาคือไปอีกว่า นายพรานเนสาทได้หันไปสั่งเสียบรรยาให้ดูแลบุตรอย่างก็
 ดังข้อความที่ว่า

สั่งเมียสั่งแล้วเล่า
 ระวังลูกให้จงดี
 อายน้าแลปอนข้าว
 ฟ้าไปจะนานมา

กูราเจ้าสุภาศรี
 เกตุออกพยาธิจะมีทา
 ทุกคำเขาอย่าอูเมกษา
 ครันสั่งแล้วก็คลาไคล

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๑)

นอกจากตัวอย่างที่ยกมาแล้ว ยังมีบทอื่น ๆ ที่แต่งในลักษณะเดียวกันนี้ คือพรรณนาความนึกคิด และกิริยาอาการของตัวละครอย่างละเอียด เช่น ตอนที่นางสุภาศิริพัวพันกับศพของสามี กิริยาอาการที่นางร้องไห้ออกมาหัวจนสลบไป แสดงให้เห็นถึงอารมณ์รันทด ความรู้สึกเศร้าเสียใจอย่างสุดซึ้งของภรรยาผู้เสียสามีสุดที่รักไป และคำรำพันถึงคุณความดีของนายพรานเนสาท ก็ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความรู้สึกของนางสุภาศิริที่เต็มไปด้วยความอาลัยรัก เสียใจผู้ที่เคยอยู่ร่วมกันมานานหลายปี ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมา เป็นทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตของนาง และบทที่พรรณนาอารมณ์โกรธของนางตอนที่สุบินไม่ยอมคล้อยตามจะบวชให้ได้ ผู้อ่านก็สามารถเห็นภาพได้ชัดเจนว่านางโกรธจัดถึงขนาดพูดไม่ออก บุคลูกคนหนึ่ง แล้วไล่กรอกออกไปไกลตัวอย่างกระแทกกระทั้น เป็นการระบายอารมณ์ โทสะจริตได้เข้าครอบงำนางจนถึงกับปากสั่น ขบฟันแล้วออกปากขบไล่และบริภาษบุตรว่าเป็นเหมือนหัวสากที่รคน้ำเท่าไรก็ไม่สะกึ่งสะเทือน เป็นเด็กปากมากใจแข็ง และในที่สุดนางก็เอ่ยคัดความสัมพันธ์ระหว่างมารคากับบุตรดังกล่าวแล้ว

ข) การพรรณนาให้เห็นภาพความงามของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ในเรื่อง สุบินคำกาพย์ นี้ มีบทที่ใช้โวหารเชิงพรรณนาให้เห็นภาพความงามของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ด้วยถ้อยคำที่ไพเราะสะท้อนภาพอย่างชัดเจน เช่น บทที่พรรณนาถึงรูปโฉมของพระมเหสีของพระเจ้ากรุงสาวัตถี บทพรรณนาโฉมศพของนายพรานเนสาท บทพรรณนาความงามของโคทองที่นายพรานเนสาทพบในป่าขณะออกล่าสัตว์ บทพรรณนาการแต่งตัวของนาคสุบิน และบทพรรณนาถึงความงามของวิมานของเทพบุตรเนสาท เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑) บทพรรณนาถึงรูปโฉมของพระมเหสีของพระเจ้ากรุงสาวัตถี

ในบทพรรณนาถึงรูปโฉมของพระมเหสีของพระเจ้ากรุงสาวัตถีนี้ ผู้แต่งใช้กาพย์สุรางคนางค์ระฆังขลุ่ยต่าง ๆ เกี่ยวกับองค์มเหสีดังนี้คือ เริ่มด้วยการระฆังขลุ่ยเสียก่อนว่า สิบห้าปีใหม่ ซึ่งถ้าเทียบส่วนนพบุรุษปัจจุบันก็คือ สิบห้าหยก ๆ สิบหกหยก ๆ เป็นวิสาขมาสที่กำลังงามเต็มที่ จากนั้นพรรณนาถึงผิวพรรณว่าง่างงามและมีกลิ่นหอม ชมชมว่ามีรอยโรงงาม ชมใบหน้าโดยแจ่มแจ้งความงามของคิ้ว คาง จมูก ปาก จนกระทั่งพันชมส่วนอื่น ๆ ของร่างกาย เช่น คาง คอ หู แขน นิ้ว เล็บ ไหล่ ทรวงอก ท้อง เอว น่อง จนกระทั่งเท้า นอกจากนั้นยังชมความไพเราะของน้ำเสียง ท่าทางการพูดจา

การเคเห็งกงามไปเสียหึ่งสันชนิคที่เรียกว่ำ "ชายเห็นนิกปอง ไคร้ชมสมสอง
หลับคว่ำหาผัน"^๑ คังนั้นจึงเป็นเร่องชรรคมค้ำ "สมเค็จกัสดำ ริกสุคเส่นหา
คูกควงชีวัน ค่ำเข่าเล้าโลม รมมิ่งสิ่งชวัญ บ่ฮอนจะจากกัน แด่กั้งคร่งยาม"^๒

๒) บทพรรณนาโลงศพของนายพรานเนสาท

บทพรรณนาโลงศพของนายพรานเนสาทนี้ ผู้แต่งใช้คำที่แสดงส่วนประกอบ
ค่าง ๆ ของโลงศพอย่างละเอียด พร้อมกับชมความงดงามของส่วนประกอบเหล่านั้น
ไปในขณะเดียวกันด้วย คังนี้

ห้องโลงทรมัพื้นแดง	ลายก้านแยงทรงกระบิ
บุคทองอังกฤขสัน	ชอนกระค้ำเขี้ยวเหลื่อง
ลักหลาคปคบบนกระหนก	ทับกระจกแสงเมลื่องเมลื่อง
วาคเขียนระบายเค็รื่อง	ทุกเค็รื่อก้านวิจิตรงาม
ปากถวยครวยแมล่าย	มีกระหนกถวยประจำยาม
สีมุขมีหน้าพราทมณ	ประจำเหล็ยมแลล่านใจ
รักเกลากระหนกทางโค	หอยไบโพธิ์คูกไม้ไหว
ประคัมภูละไม	แสงเล็อมเล็อมแลพรายคา
ทำรูปสุบรณลวัน	หน้าสูมควรรูปเทว
นาคสะคองไบระกา	มีชอฟ้าแลหางหงส์
แปคเส่าใส่นาคหันค	แฉงสามชั้นราชวคิขง
ประคัมฉัตรเบญจรงค์	ปักบัวคุมจามรทอง

(สุบิณค้ำกัพย์ หน้า ๓๑-๓๒)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ กรมศิลปากร, สุบิณค้ำกัพย์, หน้า ๓.

^๒ เร่องเกี่ยวกัน, หน้า ๓.

๓) บทพรรณนาความงามของโคทองที่นายพรานเนสาทพบ
 บทพรรณนาความงามของโคทองที่นายพรานเนสาทพบในป่าขณะออกล่าสัตว์นั้น
 สังกศได้ว่ามีความเปรียบแทรกอยู่ด้วยดังนี้

เทวคาปรานีพราน	ก็มันคาลด้วยฤทธา
โคทองตัวหนึ่งมา	มีรูปร่างงามยิ่งเขียน
สองเขาเป็นเงาแดง	คุดคั่งแสงแก้ววิเชียร
เส้นขนเป็นขวัญเวียน	คือประคัมด้วยดวงดาว
พันหนึ่งค้งทาบทอง	เมื่อแคคสองสีวาววาว
คาค่าขอบตาขาว	คือพลอยนิลแกมมุกดา
หูทางกับเล็บล้วน	ดูสมควรงามจรณา
ขุนพรานเห็นเค็มตา	ก็ทึใจมือจับปืน

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๒-๒๓)

๔) บทพรรณนาการแต่งตัวของนาคสุบิน และบทพรรณนาความงามของ
 วิมานของเทพบุตรเนสาท
 บทพรรณนาการแต่งตัวของนาคสุบิน และบทพรรณนาความงามของวิมาน
 ของเทพบุตรเนสาทนั้น นอกจากจะให้ภาพความงามที่ชัดเจนแจ่มแจ้งแล้ว ยังให้น้ำเสียง
 ของคำประพันธ์ที่ไพเราะอีกด้วย ดังนี้

บทพรรณนาการแต่งตัวของนาคสุบิน

นุ่งกาลิพัศตร	จับพกกระหวัค	จับโจงหางหงส์	
สายสุวรรณผืนผืน	ประจำเพชรเจี๊วง	รัดรอบเอวองค์	งงามเรืองรอง
ใสเลื้ออินทรธนู	กำมะหยี่ชมพู	ผูกมิ่งกรทอง	
เจียรระบาศคาคอก	กระหนกกานเควี่กรอง	ชายกรูยชุยทอง	สะบัดไกวไปมา
สายสร้อยหยอแล้ว	สอดสังวาลแก้ว	สะอึ้งทองชายขวา	
ทับทรวงพวงเพชร	แกมเกล็ดมุกดา	แสงระยับจับตา	ตะละเครื่องเมืองแมน

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๓)

บทพรรณนาความงามของวิมานของเทพบุตร เนสาท

ชั้นหนึ่งแก้วมุกดาหาร	สองแก้วโมราณ
ชั้นสามแก้วผลึกไพฑูริย์	
ชั้นสี่มรกตจำรูญ	ชั้นห้าไพฑูริย์
ชั้นหกทับทิมพริ้มพราย	
ชั้นเจ็ดเพชรรัตนเรืองสาย	เนคตินพริ้มพราย
กระจายแจ่มแจ้งแสงสี	
ทางหงส์ชอฟ้าปราณี	แต่ล้วนมณี
แกมมาศโอภาสพิมาน	
สูงได้เก้ายุชฌิมประมาณ	มีส่วนอุทยาน
สระโบกขรณีสมสรรพ์	

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๘)

ค) การพรรณนาให้เห็นภาพความน่าเกลียดน่ากลัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
 การพรรณนาให้เห็นภาพความน่าเกลียดน่ากลัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในเรื่อง
 สุบินคำกาพย์นี้ ได้แก่การพรรณนาสภาพความเป็นไปในนรก ดังนี้

นรกใหญ่ทั้งแปด เหล็กล้อมเป็นกำแพง แผ่นกระดานเหล็กแดง เรียบไว้บีบคน
 เหมือนกันทุกชุม มีมุมสี่มุม ท้าปากประคูดุนุต
 ไว้ทั้งสี่ด้าน บานปิดเป็นกล สิริคุตลีคน อยู่เฝ้ารักษา
 ทั้งแปดชุมใหญ่ ถัดถัดกันไป แลเหมือนกบึงนา
 ลึกกว้างต่างกัน สันยาวแนบหนา จักแยกพรรณนา ละชุมชุมมกลาวถวาย
 สันชันรกรัน กว้างลึกเท่ากัน ห้าร้อยโยชน์ปลาย
 ฝูงสัตว์เสวยทุกข์ เพลิงลุกเผากาย เวียนเกิดเวียนตาย ถ้วนหน้าร้อยปี
 ถัดกาฬสูตรโสศก กว้างลึกพันโยชน์ ทั้งหน้าทั้งวี
 ฝูงสัตว์นอนคว่ำ เขาคิดประหัตติ อายุพันปี เป็นเปรตเสสา
 สันฆาฏนรกนั้น กว้างลึกสักถนัด ทั้งยาวทั้งหนา
 ไคสองพันโยชน์ สัตว์ทนต์เวทนา ต้องจำชื่อคา อายุสองพัน
 โรฎนรกโสศก ลึกสิบพันโยชน์ กว้างยาวเท่ากัน
 ฝูงสัตว์ทนต์ อายุสี่พัน มีอุทิต่างกัน วิกลมายา
 มหาโรฎนรก เล้า โขยลึกกว้างยาว แปดพันโยชน์นา
 สัตว์นรกเหล่านี้ ต่างต่างหนาคา เติบสูงนักหนา ยืนแปดพันปี
 ชุมคาปนนรก กว้างลึกสักตัวคก พันโยชน์ยาววี
 อายุสัตว์นั้น หมิ่นหกพันปี อ้าปากลิ้นรี กูคน้ำทองแดง
 มหาคาปนนรก เล้า ลับลึกกว้างยาว พันโยชน์โดยแดง

กินแต่น้ำเหล็ก	คอเปื่อยปากแห้ง	อายุยืนแรง	กึ่งกับนมบี
ชุมหนึ่งสูดโสค	กว้างยาวหมื่นโยชน์	ชื่อมหาวิจิ	
เสียบสัควัยหอก	ร่องครางคือมี	กงจักรพัทวิ	ยืนกับหนึ่งนาน
นรกใหญ่ละชุม	นรคนอยประชุม	ลิบลิบนรกาน	
ลอมรอบขอบข้าง	เปนนุศบริวาร	มีพวกยมบาล	อยู่ทุกอบาย
นรกเวครณี	เปนมณที่	น้ำแกลบแสบคาย	
ข้าวลิบข้าวพอง	ต้องเปรตทั้งหลาย	คันแสบแทมคาย	ร่องครางคืองัว
ชุมโบกขรพรม	สี่เหลี่ยมจัตุรัส	นรกสระบัว	
หนามเจ็คข้อมือ	คือซากกลางตัว	เปรตลอคลอหัว	บาทเจ็บเวทนา
นรกฉิมพลีนัน	มีงัวเป็นหลัง	สูงเจ็คพันวา	
หนามลิบหกนิ้ว	เสียมเสียมนักหนา	เปรตป็นไปมา	เสียบคายประลัย
ไอยะบรรพค	นรกใหญ่ปรากฏ	กอนหินดานไฟ	
ร้อนสูทที่ร้อน	เปรตนอนเหงื่อไหล	ระอุอกใจ	ตีบปอกระงม
กาโกส้งฆา	นรกแรงกา	ปากเหล็กคมคม	
จะบินจะวิ่ง	เร็วยิ่งกวาลม	จิกเปรตกระทม	กินเป็นอาหาร
ส้งฆาโสณา	นรกพุ่งหมา	ใหญ่เท่าข้างสาร	
เขี้ยวซาวราวแข็ง	คมฟันประมาณ	เห็นเปรตวิ่งทะยาน	ฉวยกักพิศแกว่ง
โลหะกุมภี	หม้อปัดฝามี	แล้วควยทองแดง	
คัมสัควัยคั่น	นั่งลอมหม้อแกง	น้ำพุร้อนแรง	ร้องไคร้ไร
อังคาระสูม	นรกเทาครุม	เปลวร้อนเหมือนไฟ	
ฝูงสัตว์พัคคัง	หมกใหม่หัวใจ	โลหิตพุไหล	ออกตามหูกา
อนึ่งคูณรก	เป็นชุมลามาก	เหม็นกลิ่นนักหนา	
อมรมสัควาย	ทนทุกขเวทนา	หนอนยัดไปมา	ตัวเท่าลำตาล

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๗๑-๗๓)

๓. เทศนาโวหาร

เทศนาโวหาร เป็นโวหารที่ชี้ให้เห็นคุณและโทษของสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งแนะนำ
 สั่งสอนอย่างมีเหตุผล เพื่อชักจูงให้ผู้อ่านเห็นตาม* ในเรื่องสุบินคำกาพย์นี้ มีโวหาร
 เชิงเทศนาปรากฏในตอนต่าง ๆ ดังนี้

*ประสิทธิ์ กาพย์กลอน, การเขียนภาคปฏิบัติ (กรุงเทพมหานคร :

ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑๒๘.

ก) ตอนที่สุบินพยายามโน้มน้าวใจนางสุภาคีให้เห็นคุณค่าของการบวช โดยชี้ให้เห็นสภาวะของมิกามารดาและตนเองว่าเกิดมาในตระกูลพรานซึ่งทำแต่บาป ครั้นตายไปมีแต่จะคนรก หากตนเองบวชก็จะเกิดผลดีต่าง ๆ ดังข้อความต่อไปนี้

แม่เอ๋ยอนิจจา ตัวเราเกิดมา ชาตินี้อัปปริย
 เป็นวงศ์พงศ์พาล พรานป่าราวี่ สีสุทนามารมี มิได้นำพา
 รุกแต่แสงลาภ เขาคำทำบาป ขาเนือเบือปลา
 ครั้นตายจากคน จักทนเวทนา ในขุมนรกา ลูกคิดนึกกลัว
 (สุบินคำกาศย์ หน้า ๓๘)

และข้อความที่ชี้ให้เห็นถึงผลดีของการบวชที่ว่า

แม่จงตั้งใจ บวชถูกไว้ใน สำนักอาจารย์
 แม่ตายไม่ไป สู่ห้องนรกาค จะได้อิฉิมาน รุ่งเรืองเมืองสวรรค์
 เกิดชาติใดใด เราไม่เข็ดใจ เหมือนอยู่ทุกวัน
 แม่นจกมีทรัพย์ นัยโกฏิอนันต์ คลังผาแพรพรรณ ช่างมาฆ่าคน
 (สุบินคำกาศย์ หน้า ๓๘)

ข) ตอนที่สุบินสั่งสอนเทพบุตร เนสาทว่า เมื่อพ้นสภาวะเปรตมาเป็นเทพแล้วก็อย่าได้ประมาท ควรตั้งหน้าสร้างกุศลผลบุญต่อไป ดังข้อความที่ว่า

ได้ความสุขแล้วพระบาท อย่าได้ประมาท
 อุดสาหจ่าเรณูพุทธคุณ เอาไว้เป้นทุน
 สืบสร้างกุศลผลบุญ เสบียงเลี้ยงชีพสืบไป
 (สุบินคำกาศย์ หน้า ๑๐๗)

ค. การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ

การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบเป็นองค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมให้กวีนิพนธ์มีคุณค่าน่าอ่าน เพราะเป็นสิ่งที่แสดงถึงจินตนาการอันกว้างไกลและลึกซึ้งของผู้แต่ง และเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้ผู้อ่านรู้จักใช้สติปัญญาในการอ่านมากขึ้น กล่าวคือผู้อ่านต้องพยายามทำความเข้าใจและตีความได้ถูกต้อง จึงจะได้รสจากการอ่านอย่างเต็มที่ ในเรื่องสุบินคำกาศย์ นี้ การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบไม่ใคร่เด่นนัก อาจเป็นเพราะลักษณะเนื้อหา

ไม่มีใครอ่านวย เพราะผู้แต่งมุ่งที่จะเล่าเรื่องไปเรื่อย ๆ เหมือนเล่านิทาน และเป็นนิทานที่ซาบซึ้ง ๆ ใด ๆ เสียอีก โวหารที่โลคโชนหรือภาพพจน์เปรียบเทียบจึงมีน้อยในเรื่อง สุนทรียภาพ เห็นได้ว่า ผู้แต่งก็ได้ใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบอยู่บ้างเหมือนกัน แต่ลักษณะการแต่งดูเป็นไปตามธรรมชาติมากกว่าการจงใจสร้างให้เป็นลักษณะเด่นของร้อยกรอง กล่าวคือภาพพจน์เปรียบเทียบที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นลักษณะเรียบ ๆ ไม่โลคโชน เป็นอุปมาอุปไมยเสียมากกว่าอย่างอื่น อย่างไรก็ตามภาพพจน์เปรียบเทียบแบบอื่น ๆ ก็มีปรากฏอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก จึงจะแยกกล่าวเป็นหัวข้อดังนี้

๑. ภาพพจน์เปรียบเทียบแบบอุปมา

อุปมา (simile) คือภาพพจน์เปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน โดยมีคำเชื่อมโยง เช่น คำว่า เหมือน กุจ กิ่ง เช่น ปาน ราว ประหนึ่ง เพียง เทียม ฯลฯ

ในสุนทรียภาพ มีภาพพจน์เปรียบเทียบแบบอุปมามากกว่าภาพพจน์เปรียบเทียบประเภทอื่น ดังนี้

- ก) บทกล่าวชมความงามของสุนทรียภาพ ว่า
งามนักกุจกุชพระอินทร์
แก้มเหมือนปรางทอง
- ข) บทที่กล่าวถึงนายพรานเนสาทก่อนที่จะไปป่า ว่า
ย่างลงจากเรือนพลัน เหมือนกุมภกัณฑ์กษา

ความเปรียบนี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านหรือใคร ๆ ก็คุ้นหูกันคืออยู่ เพราะยักษ์ปรากฏอยู่มากในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น พระรถเมรี ลักษณะวงศ์ โคบุตร ฯลฯ และเป็นสัญลักษณ์ของความใหญ่โตทางร่างกายและความคร่ำคร่ามีฤทธิ์เดชเหนือมนุษย์ ดังนั้นความเปรียบที่ว่า คิวโคเหมือนยักษ์จึงเป็นความเปรียบที่ค่อนข้างธรรมดา

* กาญจนา นาคสกุล, ชลธิรา สัตยาวัดนา ชลคา เรื่องรักษ์ลิขิต, ตรีศิลป์ บุญขจร, พรทิพย์ กัทธนาวิก, ศักดิ์ศรี แย้มนัคคา, สุวรรณ เกรียงไกรเพ็ชร, อิงอร สุพันธ์วิช, การใช้ภาษา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๔), หน้า ๒๐๒.

ค) บทที่บรรยายถึงพระยายม เมื่อมีความปิติที่ทราบว่ามิมีมนุษย์ที่ทำบุญสุนทาน
อยู่มากในโลกนี้ พระยายมก็มีพระพักตร์สดชื่น ทั้งที่ผู้แต่งบรรยายไว้เป็นความเปรียบว่า
พระพักตร์คือคังบัวบาน

ง) บทที่บรรยายความขัดแย้งระหว่างนางสุภาคิกับสุบิน จนฝ่ายแรกคัดค้านและ
ไม่ยอมทำตามให้เข้ากับฝ่ายหลังว่า
เหมือนขมั้นกินกับปูน

จ) บทที่บรรยายเพื่อให้รู้สึกถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร เช่น
หัวอกที่ตกเข็ญ ก็กลับเย็นคังคองคา
ล้มพรบพรานคบมือ ว่าปานคือไค้ชั้นสวรรค
คกใจเพียงจักมีอุมรณ

ฉ) บทที่บรรยายถึงสมณะที่เคร่งครัดในการปฏิบัติธรรมไม่ประพฤติกิเลสว่า
คือคังเปลวเทียน คามไว้ประเทือง
ส่งส่องศาสนา ให้สว่างรุ่งเรือง เป็นที่ลือเลื่อง ในโลกแดนกิน

ช) บทที่เปรียบเทียบการคัมจิตของสุบินกับเทียนที่มอดไหม้ว่า
เจ้าสุบินบวชเป็นชี ไค้สำเร็จทางธรรมา
คัมจิตสู่สุขสถาน ไค้บุญรามาท่านกล่าวมา
อุปไมยเหมือนชวาลา เทียนตามไว้สิ้นไส้น้ำมัน
เพลิงประหารณลาญสิ้นหมค บปรากฏอันไค้นั้น
กรรมไม่มีพัวพัน ไค้จ้คัมขันธุ์สุขสำราญ

บทอุปมาในข้อ ฉ และ ช นี้ว่าเหมาะสมกับสภาวะของตัวละคร เพราะ
พระสงฆ์ที่ค้อมเป็นผู้จรรโลงศาสนา หรือทำให้ศาสนาเจริญรุ่งเรืองคือไป กล่าวคือ
ไม่เป็นผู้ทำให้ศาสนาดับหรือมีคัมคิจจึงเปรียบไค้กับเปลวเทียน ส่วนการคัมของสุบินเป็น
การคัมโดยสิ้นเชิงคือหมคไป สิ้นไป ไม่เหลือสิ่งไค้คังค้าง จึงเปรียบไค้กับเทียนที่ไฟเผา
จนมอดไหม้หมคไปทั้งเล่ม ไม่มีสิ่งไค้เหลืออยู่ไค้

๒. ภาพพจน์เปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์

อุปลักษณ์ (Metaphor) คือภาพพจน์เปรียบเทียบที่นำลักษณะเด่นของสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบมากล่าวแทนที่ โดยไม่มีคำเชื่อมโยงหรือบางครั้งอาจมีคำว่า เป็น . . . โดยมากแล้ว เป็น ที่ตามหลังคำนาม คือ เปรียบคำนามกับคำนาม จะเป็นอุปลักษณ์ . . .^๑

การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์ในเรื่องสุนทรียภาพย์ ปรากฏในบทต่าง ๆ ดังนี้

ก) บทที่บรรยายอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครเมื่อมีความทุกข์ว่า ออกคือไฟก็ล็บ ออกคือไฟลน และออกคือเพลิงเผา ถ้าตัวละครมีอารมณ์โกรธอย่างรุนแรงก็บรรยายว่า สองตาคือแสงอัคคี เป็นต้น ซึ่งลักษณะการใช้ภาพพจน์บรรยายอารมณ์โกรธเช่นนี้ มักปรากฏในบทละครสมัยอยุธยา ดังที่ราศรี ฌลาภิรมย์ ใค้อธิบายเกี่ยวกับสำนวนภาษาของเรื่อง สังข์ทอง กลอนสวทว่า

นิยมใช้สำนวนซ้ำ ๆ กัน คล้ายกับที่ใช้ในบทละครสมัยอยุธยา เช่น สำนวนที่เกี่ยวกับอาการโกรธ มักจะคล้าย ๆ กัน โกรธศิโรไฟย โกรธศิโรไฟยกรรม ครึ่งโกรธศิโรไฟย ฯลฯ^๒

ข) บทที่นางสุภาคีและข้าทาสคร่ำครวญเมื่อนายพรานเนสาทสิ้นชีวิต ผู้แต่งใค้ใช้อุปลักษณ์ในบทรำพันของนางสุภาคีว่า "บัดนี้ร่มโพธิ์ทอง ล้มเสียแล้วจะร้อนแดด" และในบทที่ข้าทาสรำพันว่า

พ่อกุณเป็นศรีสูง คือจากมุงหลังคาเรือน
ร่มฝนตะวันเดือน ใค้อยู่สุขสำราญ

^๑กาญจนา นาคสกุล, ชลธิรา สัตยารัตนา, ชลดา เรื่องรักษลิขิต, ตรีศิลป์ บุญขจร, พรทิพย์ ภัทธนาวิก, ศักดิ์ศรี แยมันคคา, สุวรรณา เกรียงไกรเพชร, อิงอร สุพันธ์วิช, การใช้ภาษา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็คไทย, ๒๕๒๔), หน้า ๒๐๒-๒๐๓.

^๒ราศรี ฌลาภิรมย์. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังข์ทอง". วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๒๐. หน้า ๙๘.

การเปรียบเทียบว่านายพรานเนสาทเป็นเหมือนจากที่มุ่งหลังคาเรือนเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความสำคัญของนายพรานเนสาทคือนางสุภาวดีและบรรดาข้าทาสไค้ดี และเข้าใจอารมณ์ของตัวละครเหล่านี้ยิ่งขึ้นว่าที่เสวราไค้ก ว่าพึงว่าพันคือชกหัวกันวุ่นวาย ก็เพราะไค้สูญเสียบุคคลที่เป็นทั้งที่รักและที่พักพิงอย่างใหญ่หลวงไป

- ค) บทที่นางสุภาวดีว่าพันเพื่อให้บุตรเห็นใจ เลิกล้มความคิดที่จะบวช
เจ้าคือลูกนก แม่กอดกบออก ปกเลี้ยงรักษา
บ่ไค้พลาคล้าง ระวังเหยี่ยวกา ครันเคิบใหญ่กล้า จะหนีแม่ไป

การเปรียบเทียบเช่นนี้ ย่อมทำให้ผู้อ่านเห็นจริงเห็นจังตามไปก้วย เพราะ ความห้องเรื่องเมื่อนายพรานเนสาทสิ้นชีวิต นางสุภาวดีก็เลี้ยงบุตรมาแต่ลำพังก้วยความ ทะนุถนอมในยามที่เป็นทารก สุนินจึงมีสภาวะไม่ผิดอะไรกับลูกนกเล็ก ๆ ที่ยังช่วยตนเองไม่ได้

- ง) บทที่นางสุภาวดีกล่าวกับสุนิน หลังจากที่นางไค้สำนึกในเรื่องบาปบุญคุณโทษแล้ว
เจ้าคือแก้วจินดา ไม่มีค่าจะปองขุน
ส่องทางให้เห็นบุญ เหมือนความฝันเป็นมันคง

ซึ่งก็นับเป็นบทเปรียบเทียบที่เหมาะสมเพราะ แก้ว เป็นสิ่งที่มีค่าสว่าง สุกใส มีคุณค่า เหมือนสุนินซึ่งเป็นบุคคลที่ช่วยให้ความมืดมิดในจิตใจของนางสุภาวดี อันเกิดจากความหลงหมกไปไค้

๓. ภาพพจน์เปรียบเทียบแบบบุคคลาธิษฐาน

บุคคลาธิษฐาน (Personification) คือภาพพจน์ที่เกิดจากการเปรียบเทียบ โดยนำสิ่งไม่มีชีวิตหรือมีชีวิต แต่ไม่ใช่คนมากล่าวถึงราวกับเป็นคน*

ใน สุนินคำกาศย์ นี้ มีภาพพจน์เปรียบเทียบแบบบุคคลาธิษฐานเพียงบทเดียว คือบทที่บรรยายถึงพระอาทิตย์ในวันบวชสุนินว่า

* ภาณุจนา นาคสกุล, ชลธิรา สัตยวชิณา, ชลดา เรืองรักษลิขิต, ตรีศิลป์ บุญขจร, พรทิพย์ ภัทรนาวิก, ศักดิ์ศรี แยมั่นคทา, สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร, อิงอร สุพันธ์วิณิช, การใช้ภาษา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๔), หน้า ๒๐๔.

ครั้นรุ่งราตรี พระอาทิตย์ซบดิน ชักรถบพจร
ตั้งเหนือเหลี่ยมกระหนก จอมมิ่งสิงขร ส่องแสงทินกร สว่างทั่วเวหา

๔. ภาพพจน์เปรียบเทียบเกินจริง (อคติพจน์)

อคติพจน์ (Hyperbole) คือภาพพจน์เปรียบเทียบเกินความจริง . . .
ภาพพจน์เกินความจริงเช่นนี้เป็นจริงได้ในความรู้สึก*

ส่วนในสุนิษาคำกาศนี้ ก็มีภาพพจน์เปรียบเทียบเกินจริง หรือ โวหารอคติพจน์
อยู่บ้างเช่นกัน เช่นบทที่บรรยายถึงนรกขุมต่าง ๆ บรรยายถึงหนอนในนรกว่า
หนอนยืคเท่าลำคาล ซึ่งนับว่าเป็นภาพพจน์ที่เกินจริง แต่ก็ให้ความรู้สึกที่น่ากลัวและ
น่าขยะแขยงได้ในขณะเดียวกัน

ดังนั้นหากจะสรุปเกี่ยวกับ การใช้คำและสำนวนโวหารตลอดจนการใช้ภาพพจน์
เปรียบเทียบ ในเรื่องสุนิษาคำกาศอาจกล่าวได้เป็นประเด็นใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. การใช้คำเป็นไปอย่างมีจุดมุ่งหมายและมีหลายลักษณะ มีความกลมกลืนกับ
เนื้อหา และทำให้ร้อยกรองมีความไพเราะตลอดจนสะท้อนภาพและอารมณ์ของตัวละคร
ได้อย่างชัดเจน

๒. การใช้สำนวนโวหาร มีสามชนิดคือบรรยายโวหาร พรรณาโวหาร
และเทศนาโวหาร ที่ใช้มากคือ บรรยายโวหาร ซึ่งจะบรรยายอย่างละเอียด รองลงมา
คือพรรณนาโวหาร ซึ่งใช้พรรณนาภาพความงามบ้าง ความน่ากลัวบ้าง หรือพรรณนาอารมณ์
ความรู้สึกของตัวละครบ้างไม่เด่นเท่าที่ควร

๓. การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบมีหลายแบบ ที่ใช้มากคือแบบอุปมาอุปไมย
การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบแต่ละแบบค่อนข้างธรรมดา ไม่มีลักษณะแหวกแนว
โลกเอนเท่าใดนัก

*กาญจนา นาคสกุล, ชลธิรา สัตยาวัฒนา, ชลดา เรื่องรักษลิต, ตรีศิลป์
บุญขจร, พรทิพย์ ภัทรนาวิก, ศักดิ์ศรี แย้มนัคคา, สุวรรณา เกรียงไกรเพชร, อิงอร
สุพันธุวิช, การใช้ภาษา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เค็ด็คไทย, ๒๕๒๔), หน้า ๒๐๔.